

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi
(Ulusal Hakemli Dergi)
ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü
Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK, Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)
Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)
Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN (Erciyes Üniversitesi)
Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Ü'nden Emekli)
Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com
E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com
erciyesdergisi@mynet.com

YIL: 40 ★ SAYI: 478 ★ EKİM, 2017

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Âteşoğlu'nun Erciyes Dağı ile Söyleşisi-I Âlim GERÇEL.....	1
Erzurum'da Ramazan Akşamı (Şiir) Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	7
Bayram Durbilmez'in "Birnâme" Şiirinde Tevhîd (Birleme) İnancı Mehmet BİLGEHAN.....	8
Üstadım ATEŞOĞLU (Şiir) Ayhan İNAL.....	14
İlk Dönem Türkçülüğün Amacı ve Dayandığı Kaynaklar Doç. Dr. Zübeyir BÜTÜNER.....	15
Bir Bir (Şiir) Mehmet Nuri PARMAKSIZ.....	24
Çökdüm Oturdum (Şiir) Musa TUNCER.....	24
Doç. Dr. Bayram Durbilmez ile Türk Halk Edebiyatı Üzerine Bir Röportaj Oğuz ÇETİNOĞLU.....	25
Ömür (Şiir) Selçuk KARAMAN.....	29
Cevabı Müzik Aleti Olan Bilmeceler Enes Mâlik Özer, Sait ÖZER.....	32
Sırrın İçinde Sır (Şiir) KARACAKIZ (ElifAKTAN).....	32
Basiret Gözüyle Hz. Muhammed Muhsin BOZKURT.....	33

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL
Yıllık abone bedeli: 90 TL
Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL
Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar
Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.
Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.
Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866
Vakıfbank Kocasinan Şb. IBAN: TR590001500158007286226630

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.
Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ
Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54
www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

Özet:

Bizler, Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının tecelli ettiği varlıklarda onun tecelli şekillerine şahitlik ederiz. Ateşoğlu'nu şahsi özelliklerinin ötesinde, Allah'ın yarattığı bir varlık, insan ve kul olarak onda Allah'ın cemal sıfatlarının ne kadar güzel tecelli ettiğine şahitliğimizi bu yazıyla ifade etmek istedik. Ateşoğlu, milliyetçiydi ve dini bakımdan inançlı bir insandı. Türklük ve İslam ile ilgili konulardaki hassasiyeti bakımından örnek bir kişiydi. Türklük ve İslam uğrunda hayatını harcamış, güzel yaratılmış bir insandı. Ateşoğlu'nun Türklüğün ve İslâm'ın ulu kaynağı olarak gördüğü Erciyes Dağına Selam adlı şiiri üzerinden Türklük fikrine ve İslam dinine aşk derecesinde ne kadar bağlı olduğunu şiir dilinin imkânlarıyla bize hissettirdiğine şahit oluyoruz. Türk düşüncesinde ve mitolojisinde sıklıkla rastladığımız dağ kültü bu şiirde Erciyes'in kişileştirilmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Şair bu şiir vasıtasıyla Türklükle özdeşleştirdiği Erciyes üzerinden her dörtlükte üçleme motifyle Türk-İslam düşüncesine ve Türk tarihine dair övünülecek hususlara telmih yapmaktadır. Her dörtlükte üç düstur üzerinden hatırlatmalarda bulunur. Ancak bu şiirin tamamı yirmi yedi dörtlüktür. Şiir üç bölünerek üç ayrı yazıyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Ateşoğlu, Erciyes Dağı, Türklük, İslam, dağ kültü, Allah'ın isimleri, tecelli

Giriş

İnsan belli bir anın içinde yaşar, ancak Allah'ın akıl sahibi bir varlık olarak yarattığından geçmişini düşünmeden de edemez. Aslında insan dünyaya bir müşahit, bir şahit, bir tanık olarak gelmiştir.

Peki, bu içinde bulunduğumuz kâinatta neyin tanıklığını yapıyoruz, biz? Cenab-ı Hakk'ın sonsuz ve mutlak isimlerinin, hassalarının yarattığı varlıklarda tecelli etmesinin tanıklığını, şahitliğini yapıyoruz, elbette. Biz ancak, Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının varlıklarda tecelli şekillerine şahitlik ediyoruz demektir.

Allah'ın yarattığı bir kul olarak Ateşoğlu'nun yiğitliğine, alplığına, erenliğine, bozkurtça kükremsine şahit olduğumuz Kayseri'nin saf, temiz yiğidi, namıyla ün yapmış hocalığı, müdürlüğü ve milletvekilliği ile “Mehmet Ateşoğlu” Allah'ın isimlerinin tecelli ettiği güzel bir insandı. Ateşoğlu, iyi bir kul, iyi bir kişilik, takdir edilecek bir karakter ve güzel biriydi. Bizim bu kâinattaki vazifemiz bundan ibaret değil. Ancak gerçek şahitlik Ateşoğlu'nun bu özelliklerinin ötesinde Allah'ın yarattığı bir varlık, insan ve kul olarak onda Allah'ın cemal sıfatlarının ne kadar güzel tecelli ettiğine şahit olduğumuzu bu yazıyla ifade etmektir. Allah'ın yarattığı varlıklar, isimlerinin, sıfatlarının tecelli ettiği bir varlıktır.

Ateşoğlu Allah'ın ayetinde: “Allah muhakkak ki; Allah yolunda savaşan, böylece öldüren ve öldürülen mü'minlerden onlara verilecek cennet kar-

şılığında, canlarını ve mallarını satın almıştır. (Bu, Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da, O'nun (Allah'ın) üzerine hak olan vaadidir. Allah'tan daha çok ah-dine vefa eden kimdir? O'nunla yaptığınız alışveriş ile sevinin! Ve işte o, en büyük fevz (mükâfat)dir.” buyurduğu gibi hayatında sadece ve sadece Allah'ın huzurunda eğilmiş, en zor anlarında sadece O'ndan yardım dilemiş güzel yaratılmış bir alp-erendi.

Türkçülük ve İslâm akidesi bakımından hayatında çok hassas olduğunu bildiğimiz Ateşoğlu, milliyetçi ve dini bakımdan inançlı bir insandı ve o bu uğurda hayatını harcadı. Yüce Allah da bizim şahitliğimize şahitlik ettiği inancıyla, bu yazımızdaki amacımız: Ateşoğlu'nun Allah'ın yarattığı bir kul olarak güzel yaratılmış biri olduğuna hem şahitlik etmek, hem de bizim vasıtamızla başkalarına da onu tanıtmaktır.

Türk mitolojisinde dağ, orman, dere, ağaç motifi ve yer ana motifi önemli yer tutan değerlerdir. Özellikle bu beldeler yüce yaratıcının güzel yarattığı ve yine yaratıcının isim ve sıfatlarıyla tecellisini gösterdiği yerlerdir. İnsan, yaratıcısından tecelli etmiş bu beldeleri, zaman zaman bu nedenle kişileştirip bu beldeler konuşurken kendi dertlerini, çözemediği sorunlarını paylaşıyor.

Şair, dörtlüklerde ortaya çıkan üç güzel özelliklerle Erciyes'in şahsında “Türk”, “Türklük”, “Türk milleti”, “Türk tarihi” ve “Türk kültürü açısından her dörtlükte üç önemli husus üzerinde tespitlerini ortaya koyar. Bu üç kavramdan sonra, “Erciyes”in şahsında bu kavramlarla güzel meziyetleri ile övünülecek, gurur duyulacak bir milletin özenilecek

karakterinden, kültüründen ve tarihinden bahsederek “Erciyes Dağı”na selam verir.

1. Gururumuz, Hocamız Mehmet Ateşoğlu

Mehmet Ateşoğlu, uzun boyuyla gerçekten Erciyes zirvesine eş bir heybete sahipti. Heybetli vücuduna rağmen sessiz, sakin samimi saf temiz bir Kayseri yigidi, alp-ereniydi. Dağlar güzeli olarak gördüğü Erciyes’in Volkanik kayalarla, taşlarla ve toprakla Kayseri Lisesi bahçesinde bulunan iki ulu çınar arasına fiskiyelerle süslediği maketini yaptırması hatıralarım arasında her zaman bir film şeridi gibi canlanır. Ateşoğlu fizikî bakımdan Erciyes gibi ulu ve heybetli bir yapıya sahip olduğundan, zannederseniz Erciyes Dağı ile şahsı arasında farklı bir ilişki vardı. Odasından hatırladığım diğer bir figür “Ergenekon’dan Çıkış” tablosu ve masasına özenle yerleştirdiği sarı pirinçten dökme “Bozkurt” heykeliydi. Bakımlı gür bıyıkları ile tarih sayfalarından fırlamış tarihi bir şahsiyeti hatırlatan yağız, alp genç bir adamdı sonraki ömründe gözlerimizin önünde yaşlanan Erciyes gibi ulu Alp-Eren Ateşoğlu.

Ateşoğlu sadece benim değil öğrencilik hayatımda çağdaşı bulunduğum ve Kayseri Lisesinden arkadaş, okuldaş ve akranı olduğum herkesin aynı hislerle etkilendiği müstesna bir insandı. O benim kuşağımın sadece bir edebiyat hocası, müdürü değildi. O, henüz oluşmaya, şekillenmeye başlayan kişiliğimizin ve karakterimizin özentiyle bağlı olduğu farklı bir karakter ve kişiliktir bizler için. Kişiliğimizin, karakterimizin ve şekillenen varlığımızın büyük bölümünde etkili olan bir hocamız, hemşerisi, gönüldeşi olmaktan gurur duyduğumuz biriydi aynı zamanda. Bizlere Türk töresini, kültürünü, Kayseri ve Erciyes’in yanında şiir sevgisini aşıl原因an kişidir.

Ankara’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğrencilik yıllarından bu yana kendine özgü, konuşma, hitabet ve şiir okuması ile milliyetçi kesimde tanınan bir sima olan Ateşoğlu kürsüde normal görüntüsünden farklı bir kişiliğe dönüştüğü söylenirdi. Kürsüde yaptığı konuşmalarla salondaki ya da meydanlardaki yığınları titretir, yürüyün derse dağları bile yürütecek bir üsluba sahipti. Özellikle milli, din ve Türklükle ilgili konularda ses tonu hamasi bir üslupla heyecanlı, coşkulu tavrı ile kitle-

leri yürekten etkileyen bir şair ve hatipti. Bu neden büyük şairlerimizden Arif Nihat Asya’nın “Ateşoğlu değil, ateşin ta kendisidir.” demesi bu gerçeğe dayanır. Ankara’dan arkadaşı Ayhan İnal’ında ifade ettiği gibi, Ateşoğlu: “*Türk’ün imanlı sesidir / Erciyes’in zirvesidir. / Bozkurt Mehmet Ateşoğlu / “Ateşin ta kendisidir.”*” Diyerek Arif Nihat Asya’nın bu veciz ifadesini şiirleştirir.

Kayseri ve Erciyes kadar Kayserili olan Ateşoğlu’nun yaşımız itibarıyla önceki hayatına tanık olamadığımız için sohbetlerimizle edindiğim bilgilerle 10 Mayıs 1926 yılında Kayseri’de doğduğunu, baba tarafından Ateş Mehmetler’den ana tarafından da Kadioğulları’ndan olduğunu biliyoruz. Dimdik ve heybetli duruşuyla, Erciyes’in ikizi gibi duran Ateşoğlu’na hissettiğimiz sevgi, saygı her geçen gün Erciyes’in zirvelerine çıkmak istercesine devamlı yükseliyordu. Heybetiyle “Hık, demiş ve Erciyes’in burnundan düşmüş!” gibiydi. Erciyes’in tıpa tıp benzeri, halis bir evlâdı olan Ateşoğlu bu benzerliğin farkında olmalıydı ki Erciyes dağı ile yüce kişiliği arasında devamlı bir bağ kurmuştu.

Mehmet Ateşoğlu, Heybetli duruşu, cesareti, yaratıcısı zekâsı, yorgunluk, yılgınlık nedir asla bilmeyen, çalışkanlığı ve yenilgi kabul etmeyen çelik iradesiyle, Kayseriliyi Kayserili yapan, Kayserili dillere destan, kusursuz süzme bir Kayserili tipiydi. Her Kayseri uşağında ticari heves olduğu gibi Ateşoğlu’nda da ticari heves vardı. Kayseri’de Ankara’ya giden babasının ticarî uğraşısında babasına önemli bir destekti. Babası ticarî zekâsının farkında olduğundan okuması için hiç de ısrarlı değildi, bu yıllarda. Ateşoğlu bu yıllarda okuduğu cönk, âşık ve halk ozanlarının terennüm ettiği şiirler, dinî kitaplar onda bir farklılaşma yaratmıştı. Artık kitapları hayatının bir ayrılmaz parçasıydı. Babasını bir şekilde razı eden Ateşoğlu bu yıllarda Ankara Gazi Lisesinde öğrenci olarak geçirdi. Babası tek başına işleri büyütemediğini söylediye de işleri büyütme işi fakülte sonrasına ertelendi ve Ateşoğlu 1953 yılında Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne kayıt yaptırdı.

Ateşoğlu Türk milliyetçiliğinin ve Türkçülüğün suç sayıldığı 1940-1944 yıllarından başlamak üzere daha ortaokul, lise yıllarından beri milliyetçi,

kültür ve kuruluşlarının aktif bir üyesi olmuştur. İlk milliyetçi kültür hareketi olan “Milli Oyunlar Derleme ve Yayma Derneği”, “Türk Kültür Derneği” ve nihayet “Türk Milliyetçileri Derneği”nin faaliyetlerine aktif olarak katıldı. Ankara’nın milliyetçi oluş ve yoğunluğunda milli günler ve anma törenlerinde unutulmayacak hizmetleri oldu. Daha bu yıllarda, sonradan ordunun çeşitli kademelerinde görev yapacak olan Harp Okulu öğrencileri tarafından da tanınmış ve sevilmişti. Bu harp okulu öğrencilerini büyük çoğunluğu sonradan mevkii ve rütbesi yüksek subaylar oldular. Anlayacağınız Harbiyeli olan bir subayın Mehmet Ateşoğlu’nu tanıması mümkün değildi.

Ancak okul sonrası babasının yalnızlığı devam edecek ve Ateşoğlu bu yıllarda Erciyes heybeti fizikî yapısı ve Kayseri zekâsıyla, cesur ve atılgan tavrı, harareti konuşmasıyla daha öğrencilik yıllarında hocalarını dikkatini çekmişti. Bu yıllarda, 30 Ağustos Zafer Bayram törenlerinin ordumuz için önemli bir töreni Dumlupınar Savaşları’nın geçtiği savaş alanlarında yapılmaktaydı. Burada şimdiye kadar savaş ve harp görmüş alay sancakları burada geçer, gece de bir takım törenler yapılırdı. Bu törene İstanbul ve Ankara Üniversitelerinden birer profesör başkanlığında bir öğrenci heyeti de katılırdı. Bu heyette Ateşoğlu da yerini almıştı. Burada Afyon Lisesini gezerken ettiği duasının kabul olmasını üzerine fakülteyi bitirdikten sonra ilk tayini Afyon Lisesine çıktı.

Afyonda yayınlanan Dr. Saadettin Aygen tarafından çıkartılan “Türkeli” de yayımlanan yazıları dolayısıyla zaten Afyon’da meşhur olmuştu.

Gerek askerlik hayatı ve öğrencilik hayatından başlayan serüven Ateşoğlu’nun Türk ordusunun önemli kurmay subayları ile yakından tanışma imkânı yarattı. Erzurum Dumluda (3. Ordu, 9. Kolordu, 51. Tümen, 256 Piyade Alayı. Dumluda) yedek subay olarak görev yaparken ordu, kolordu, tümen ve alay çapındaki bütün manevralara, askeri harekâtlara katılıp usta savaşçı teğmen olarak ordu millet Türk milletinin önemli bir teğmeni oldu.

Yedek subaylıktan sonra Nevşehir Lisesi’ne tayin edildi. Bu yıllarda aşığı olduğu Erciyes Dağı’nı Nevşehir’in Erdaş yaylalarından seyretme imkânı

bulduğu için çok memnundu. 1960 yıllar askeri ihtilal dönemi idi. Askerler bu dönemde her şeye hâkimdi. Ordu kesimindeki ünü ve gerçekten hak ettiğinden dolayı o zaman neredeyse Anadolu’nun bir üniversitesi olan, hatta Anadolu’nun en büyük lisesi sayılan Kayseri Lisesi’ne Müdürlüğüne tayin edildi.

Bizim öğrencisi olduğumuz Kayseri Lisesi’nin şimdiye kadar gördüğümüz ve alıştığımız hoca ve müdür tipinden tamamen farklı olan Ateşoğlu; kısa zamanda, sadece biz lise öğrencilerinin değil bütün Kayseri’nin müdürü, fikir babası ve bir bakıma da yöneticisi olmuştu.

Cumhuriyet Bayramı’nın 40. Kutlama törenindeki Atatürk’ün “Bu büyük Millet bayramını her on yılda bir, daha büyük şerefle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim. Temennisini emir kabul eden Ateşoğlu, Türk büyüklerinin resimlerini ve vecizelerini muhtevî dövizlerle, büyük bir canlılık ve şevk içinde Kayseri Lisesinin bütün kadrosu ile iştirak ettirerek yaptığı törende Ziya Gökalp’in “ *Türk milletindenim, İslâm ümmetindenim, Garp medeniyetindenim.*” şeklindeki bu veciz ifadeyi üç bölerek üç pankart ile öğrencilere taşıttı. Merasim yürüyüşüne katılan bütün öğrencilerin piyade tüfeği görünümünde ve boyutlarında özel yaptırılmış kurşun kalemle güzel ve anlamlı bir görüntü sergilenmişti. Bu dönemin basın organlarında lehte ve aleyhte seyreden yazı ve resimlerin yayınlanmasına neden oldu. Komünist ve sol çevreler tarafından yapılan baskı sonunda savcılık soruşturma açtı “Kayseri İl İdare Kurulu’nun 29 / 11 / 1963 gün ve 219 sayılı kararı...” ile “*Lise’nin Cumhuriyet Bayramı’nda geçirdiği dövizlerden dolayı Lise müdürünün vazifesi sui istimalden yargılanmasını teminen lüzumu mahkeme kararı.*” verildi. Kayseri Ağır Ceza Mahkemesinde “ Dini siyasete alet ederek laikliğe aykırı hareket etmek” fiilinden yargılandı. Bir yıl hapis cezasına mahkûm edilir.

Müdür odasına girdiğinizde “*Ergenekon Çıkışı*” tablosu ve “*Bozkurt*” heykelinden sonra, özenle yazılarak asılmış bir serlevha dikkatimizi: “Kalem, kılıçtan üstündür.” veciz ifadesi çekti. Buna rağmen çapraz açılmış iki kılıç arasından birde bağlama asılıydı. Bu bağlamayı bir virtüöz ustalığıyla

kullanırdı. Ona göre “*Türk’ü anlamak için, Türkü dinlemek gerekirdi.*” Bütün Kayserililerin kalbinde tertemiz bir sevgi ve saygıyla yerleşen Ateşoğlu sert ve haşın gibi görünen nâsiyesinden beklenmeyen şekilde koşma, mani ve varsağı tarzında şiirler yazdı. Gönül manilerini bizzat hameset dolu ruhunun bir işareti olarak kendisi çalar ve söylerdi.

Bana yazdığı bir mektubunda “*Ey müthiş Türk!*” diye hitabıyla başlayan bu satırları sizlerle paylaşmak istiyoruz. Bu mektup metnini paylaşmak istememdeki amaç: 1995 yılında, iki cilt halinde, “Kayseri Şairler Antolojisi”ni çıkaracağımızı duyduğu andaki coşkusunu, yani şiir sevgisini sizlerle paylaşmak istediği içindir. Bu Ulu, yüce insanın yazmaya, hitabete ne kadar düşkün olduğunu anlayabileceğiniz inancındayız. O, sevdiği milliyetçi gençlere ve tanıdıklarına “*Ey müthiş Türk!*” diye hitap etmekten müthiş zevk alırdı.

“Muhterem ve Kıymetli Kardeşim Âlim Bey,

Ey müthiş Türk! Benden selam olsun. Burada olmadığım için sizlere mektup yazmak fırsatını bulamadım. Geçenlerde, “Alp-erenlerin yüce Aksakalı” Nevzat Türkten’den mektup aldım. Çok memnun oldum. (...) “Kayseri Şairler Antolojisi” Türk Edebiyat Âlemi’nin büyük bir edebî olayıdır.

Anlaşılan kitap I, II, III. Şeklinde devam edecek gibi. Fakat neticede eşsiz bir Edebiyat Abidesi olacak... Allah sizden razı olsun. Himmetiniz daim olsun. Alp-erenlerin ruhlarını da inşa ediyorsunuz. Ne mutlu... Başarılar diler, sonsuz hürmet ve muhabbetlerimi sunarım. Alp-erenlerin yüce Aksakalı Nevzat Türkten’e de sonsuz hürmetlerimi ve muhabbetlerimi arz ederim.

Allah’a emanet olun. Türk Milleti ebedidir.

Mehmet ATEŞOĞLU”

2. “Erciyes Dağına Selam” Şiiriyle Ateşoğlu

Bu yazımızda amacımız Kayseri’nin gerçekten asil ve asıl Müthiş Türk’ü, Ulu Alp-Ereni, Bozkurt’u Ateşoğlu’nun “*Erciyes Dağına Selam*” adlı şiiri üzerinde durmak, onun Erciyes Dağı’nı kişileştirdiği bu şiirinde “Erciyes Dağı” ve “Kendi Özüyle” yaptığı söyleşiyi sizlerle paylaşmak amacındayız. Fizikî bakımdan Erciyes Dağı gibi heybetli ve yüce kişiliği ile Erciyes kadar yüce bir ruha sahip Ateşoğlu’nun Erciyes Dağı’ndan çok etkilendiğini hemen söyle-

memiz gerekir.

Ateşoğlu, “Erciyes Dağına Selâm” şiirinin başlığında Erciyes Dağı’na insanmış gibi selâm verir. Teşhis nesnedeki sırrı keşfetmenin bir yöntemi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca şair kendi ruhunda hissettiği soyut bir hissi anlatırken anlamı güçlendirmek gayesiyle de bir varlığa insan niteliği kazandırarak onu teşhis ederken aynı zaman da benzeri insan olan bir eğretileme (istiare) yapmıştır: “*Ey yüce Erciyes, bir selâmım var, / Selâm vesiledir, bir kelâmım var / Sana söylenecek bir meramım var, / Selâm olsun, selâm olsun* [1].” Dörtlüğün ilk mısraı bir seslenme edatı ile başlar “*Ey yüce Erciyes*” diğer dörtlüklerde kullandığı gibi “selâm-kelâm-meram” üçlemesi ile seslenir. Şairin duygularını, isteklerini, arzularını ve meramını anlattığı dağ Türk mitolojisi açısından değerlendirildiğinde, diğer nesnelere gibi kendi iyesini taşımaktadır. Bu mekânlar ıduk (kutsal) yerlerdir. Dağların üzerine ya da yakınlarına kurulan yayla ve obalar Türklerin doğal yaşam alanları arasındadır (Ögel, 1995, s.453). Ötüken de, aynı Erciyes gibi kutlu bir dağdır. “Türkler arasında göğün direği kabul edilen ve dünyanın merkezinde bulunan Demir Dağı’nı yedi kat olduğuna inanılır” (Kalafat, 2010, s.141).

Ateşin ta kendisi, Türk’ün imanlı sesi, Erciyes’in ta kendisi hem de zirvesi, Bozkurt Mehmet Ateşoğlu Erciyes’in şahsında Yüce Türk’ü selamlıyor, onunla kelim ediyor, ona meramını dile getiriyor?

Ateşoğlu şair kimliği ile ikinci dörtlükte: “*Erciyes, biz, sana âşık milletiz... / Dünyâdayız amma ehl-i gurbetiz. / Cennette olsak da, sana hasretiz, / Selâm olsun, selâm olsun.*[2]” diyerek devam ediyor. Buradaki “âşık millet” sözcük öbeğindeki “âşık” kelimesi burada ilk anlamıyla “sevgi ile bağlanan, seven, tutkun, birine adanmışlık” gibi anlamlarla kullanılmıştır, şair biz sana âşık milletiz derken Türk milletinin ve kendisinin “âşık” bir millet olarak “âşık edebiyatı” tarzında şiirlerin ustası bir millet olduğumuzu da hatırlatır. Yakın anlamıyla sevgi ile bağlanan kişi, ancak uzak anlamıyla âşık tarzı şiirleri söyleyen bir millet oluşumuzu da ifa ettiğinde “âşık” sözcüğü “*tevriyeli*” yani yakın anlamı söyleyip uzak anlamı kastedecek şekilde kullanılmıştır. Şair “*Dünyâdayız amma ehl-i gurbetiz*” ifa-

desiyle dünyânın faniliğini kendi özünde hatırlar, Yahya Kemal'in "Gurbet nedir, bilir mi o menfâya gitmeyen" sözü ile bir ilişki kurduğunu düşündüren bu ifade bize bu dünya hayatını "menfâ (sürgün) yeri gören bir anlayışla karşı karşıya olduğumuzu idrak ettirir. Gerçekten, "Gurbet denilen o sürgün yerine gitmeyenler gurbetin ne olduğunu bilir mi?" sorusunun cevabı açıktır. Ancak akıl sahibi ve İslâm akidesine inanan bir insan bu dünya hayatını fâni olduğu gerçeği ile cennetten kovuluşla bu hayatta sürgün olduğunu anlar. Bu dünya hayatında insan nefsinin eğitip geliştirerek iç dünyasında elde edeceği derinlikle kötü söz ve davranışlardan uzak kalarak, bilge insan davranışları sergileyerek sürgün hayatından kurtulup yeniden cennete girmeyi hak edecektir. Şair burada "dünyâ, ehl-i gurbet, cennet, hasret" kelimeleri aynı bağlamda konu üzerinde ilgiler kurarak Erciyes'in şahsında cennete benzettiği Kayseri'den Erciyes gibi yüce bir yer olarak kabul edilen "cennet" hasretini dile getirir. İnsan bu hayatta cennette hasret bir kavim olarak gurbettedir.

Yahya Kemal'e göre gurbet: Vatandan ayrı olmak, uzak olmaktır. Ateşoğlu'da kendinde Turan yurdundan ayrı düşmüş bir halde, Türklük uğruna verdiği mücadelede yaptıklarının basın yoluyla ve komünist, sol bakış açısıyla çarpıtılan gerçeklerden bunalmış olmalı ki, kendini doğduğu şehir olan ve aşığı olduğu Erciyes'in eteğindeki Kayseri'de ehl-i gurbette hissediyor. Aslında yaygın istiare ile bize anlatmak istediği "İslâm Ümmetindeniz" ifadesiyle kendi şahsında Ziya Gökalp'in de bir yerde Gökalp'i fikir babası olarak yüce Atatürk'ün fikirlerinin hatta "Cumhuriyet ideolojisinin" yargılandığını düşünmektedir. Bu ruh haliyle "Turan" ülkesine hasret bir frekansla hem "Turan" ülkesini hem de ebedi olan vatan olan "cennet"i ruhunda hissederek "Erciyes"e meramını anlatmaktadır. "Cennet" sözcüğünü tevriyeli bir manada kullanan Ateşoğlu, "cennet" kelimesini ilk anlamıyla "ebedi vatan cennet" olarak kullanmaktadır. Asıl ikinci anlamıyla şair Gökalp'in: "Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan / Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan" mısralarında tanımladığı "Turan" ülkesini hayal etmektedir. Çünkü Turan ülkesinde, "Türk" ve "İslâm" anlayışının asla yargılanamayacağı dü-

şüncesindedir. "Türk-İslâm Ülküsü"yle ve "Türkün adalet anlayışı"yla yönetilen Türk'ün asıl ülkesi "Turan"da böylesine gereksiz bir yargılama asla yapılmazdı. Burada karşımıza gerçek anlamda "kendi mefkûresi"ni yargılamayan bir "vatan özlem"i vardır.

Ateşoğlu, "Erciyes sen de ulu heybet var, / Duruşunda bile, büyük ibret var, / Yüce varlığında sonsuz hikmet var, / Selâm olsun, selâm olsun.[3]" dörtlüğünde: "ulu heybet", "büyük ibret" ve "sunsuz hikmet" sözcük öbeklerini kullanıyor. Diğer dörtlüklerde olduğu gibi şiirini tam kafiye ve "var" redifi ile hem hece vezninin sağladığı ritmi, hem de redif ve kafiyelerin sağladığı musikiyle birleştiriyor. Bütün şiir boyunca kullandığı ahenk, ritim ve musiki unsurları ile yer yer kendi ruhunda hissettiklerini bize de hissettirir. Biriyle "selam, kelam ve meram" etme özlemi duyan bir insan psikolojisini, "âşık", "cennet" ve ehl-i gurbet" kavramlarıyla dünyada kendini fani olarak algılayan insanın psikolojisini hissettirir.

Dağların en belirgin tabiatı "ulu ve heybetli" olmalarıdır. Yücelik, ululuk ve heybet dağların bizde çağrıştırdığı en önemli kavramlardır. Tarihin her dönemine tanıklık etmiş olan Erciyes, asırlardır bütün heybetiyle her devirde şairlere, âşıklara, ozanlara ilham kaynağı olmuştur, olmaya da devam edecektir. Heybetli bir şekilde öylece durmaktadır. Ayrıca Erciyes'in yazı ayrı, kışı daha ayrı bir heybetle bütünleşen sert geçen kışlara da tanıklık ederek insanların hatıralarında, alt-belleklerinde yer etmiş sembolik bir kavramdır. Erciyes, insanda aşamadığı duyguları onun şahsında ve yüceliğinde aşabileceği gibi bir kudret hissi oluşturur. Âşıklar, dertliler onun şahsında aşamadığı duygularını aşmaya çalışırlar. Ateşoğlu, duygu ve fikirlerin anlatımında sembol bir yer olarak Erciyes'i "Ötüken" ile benzeştirir. Kutsallık imgesi ile aynılık ilişki kurar.

Erciyes'in şahsında Ateşoğlu Türk milletinin çağlar üzerinden aşarak içinde bulunduğu çağda da bütün heybeti ve haşmetiyle yaşamına devam etmektedir. Bu anlamda şair Erciyes'in heybetinde "Türk milletinin heybetini" hissetmektedir.

Burada, Erciyes'in şahsında "Türk Tarihi" ile bir irtibat söz konusudur. Tarih ibret alınması gereken bilgilerle de doludur. Volkan nasıl etrafına içinde

bulunan bereketi fişkırtırsa, tarihten ibret alınırsa insanlar ve milletler için sonsuz hikmetleri de insanlığa dil vasıtasıyla taşıır.

Ateşoğlu, Mustafa Argunşah'ın "Dil Yarası" başlıklı eserinde "Türkçü Tavır" başlıklı yazısında: "Yakından tanığım veya okuyarak /dinleyerek öğrendiğim Türkçülerin hepsinde ortak bir taraf bulurum. Bunun adı, "Türkçü Tavır"dır. Günümüzden dokuz yüz otuz yıl önce Kaşgarlı Mahmut'ta bu en mükemmel şekilde örneklenir. O dünyaya Türk penceresinden bakıyor." (Argunşah, 2006: 135.) ifade etmeye ve tanımlamaya çalıştığı "Türkçü Tavır" burada ortaya koymuştur. Ateşoğlu başına gelen her türlü ibretlik olaya rağmen, bakış açısı ile geçmişinden "ibret" olarak "Türkçü Tavır" ile meselelere bakabilmiş biridir.

Erciyes'in başındaki bulutların arasından, Şair: "Erciyes, ben sende Türk'ü görürüm, / Târihler yaratan ırkı görürüm, / Dünyâyı döndüren çarkı görürüm, / Selâm olsun, selâm olsun.[4]" diyerek "Sende Türk'ü, tarihler yarat ırkı, dünyayı döndüren çarkı" üçlemesi ile Erciyes'in şahsında "Türk"ü gördüğünü ifade eder. Mehmet Ateşoğlu'nun anası dağların dilini Ötügen"deki saflığı ile dünyaya getirdiği Ateşoğlu'na Türk genleriyle nakletmiştir.

Şair: "Ey Erciyes, hükmedersin zamana, / Oğuz gibi, hükmedersin mekâna / Yavuz gibi, hükmedersin cihana, / Selâm olsun, selâm olsun. [8]" dörtlüğünde üçleme ile ortaya konan üç düstur: "zamana, mekâna ve cihana hükmetme" şeklinde ortaya konan Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi"dir. Hükümdarlık; hâkimiyet sahibi olmak, bir ülkenin, devletin, bir imparatorluğun yönetimini elinde bulundurmaktır.

Zamana hükümdar olmak devlet ve coğrafi sınırlar dışında da diğer zaman ve mekânlara diğer devletleri siyasî, askerî, kültürel ve ekonomik bakımdan da yönetebilme kabiliyeti ve gücünde olmakla demektir. Siyasî bakımdan güçlü bir devlet askerî yönden, askerî yönden güçlü olan bir devlet de siyasî yönden güçlü demektir. Böyle bir hükümdar devletlerarası alanda hâkim durumda olacaktır. Türk'ün cihan hâkimiyeti düşüncesi Oğuz Kağan'ın

"Kün tuğ bolgıl / Kök Kurukan "Güneş bayrağımız, gök çadırımızın kubbesi olsun!" ifadesi cihan hâkimiyeti bağlamında söylenmiş, Kök-Tengri'nin töresini bütün dünyaya yayma mefkûresiyle ifade edilmiştir.

Tardu Kagan Bizans'a "Dünyada yedi ikilim ve yedi ırkın (cihanın) büyük kaganından Romalılar imparatoruna ..." ibaresi ile (Turan, 1980: 158). Kanunî'nin Alman imparatoru, I. Şarlken'e yazdığı mektup "Hak Tealâ'nın iradeti ve ulu Peygamberimizin mu'cizati ile, Ben, ki dünya hakanlarına tac giydiren Sultanların sultanı, yeryüzünde Allah'ın gölgesi, mukaddes Mekke, Medine, Kudüs-i Şerif ve İstanbul şehirlerinin Kara ve Akdeniz'in, Anadolu ve Rumeli'nin, Karaman, Rûm, Zulkadiriye, Acem, Şam, Mısır, Arabistan ve Yemen beldelerinin hükümdarı, Gürcistan., Dağistan, Tatar ve Kıpçak illerinin, Eflak, Buğdan ve Budun (Macar) tahtının ve Erdel vilayetinin, kılıcımızla almış, daha nice memleketlerin padişahı ve sultanı Süleyman Han bin Selim Han bin Bayezid Hanım... Sen ki İspanya vilayeti kralı Şarlken'sin." (Turan, 1980:388) mekâna ve cihana hükmeden kişiler olarak tarihte yerlerini almışlardır. bir delilidir. Şair Atatürk'ün kurduğu cumhuriyetinde bu şekilde bir cihan devleti olacağı inancıyla duygularını ifade etmiştir.

"Erciyes, şu hâle, bakarsın öyle, / Âlem kitabını okursun öyle, / Zamandan halılar dokursun öyle, / Selâm olsun, selâm olsun. [9]" "hâle bakarsın, Âlem kitabını okursun ve zamandan halılar dokursun" üçlemesi ile derin manalara yelken açmıştır. Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem-'e gelen ilk vahyin "Oku!" olduğunu biliyoruz. Burada içinde bulunduğun zamana bakarak zamandan halılar dokumak ifadesi ile, geçmiş, an ve gelecek arasında düşüncelerinin gezinti yaptığını ifade etmektedir. "Âlem kitabını okumak" Allah'ın ilk emrini ve ilk gelen ayete tel mihtir. "Oku! Her şeyi oku! Allah'ın kitabını oku! Allah'ın yarattığı fiziki, kimyevî, biyolojik psikolojik, zihinsel, üç boyutlu ya da sonsun boyutlu bütün âlemleri oku!

Ateşoğlu bu dörtlükte, bir insanın içinde bulunduğu yaşadığı zamanı, geçmiş ve geleceği bir

anda ve birlikte değerlendirmesi gerektiğın fikrini ortaya koymaktadır. Hepsinden önemlisi tek gerçek zaman olan anın, hâlin iyi değerlendirilmesidir. İçinde bulunduğumuz zamanı iyi kullandığımız takdirde zamanın efendisi, hükümdarı olabiliriz. Her şeyi biriktirebilirsiniz, ancak zamanı biriktiremezsiniz.

Sonuç

Mehmet Ateşoğlu'nun "Erciyes Dağına Selam" şiirinde bütün tarih boyunca karşımıza çıkan bir inançla "Erciyes Dağı" bir dağ kültü, mitolojik bir unsur olarak karşımıza çıkar. Dağlar sadece Türk milletinin değil, bütün milletlerin hayatlarında, düşüncelerinde ve mitolojilerinde önemli yer tutan büyük coğrafik oluşumlardır. Türk düşüncesinde dağlar önemi bir motiftir.

Türk düşüncesinde kutsiyet içeren dağlar çoğunlukla bir canlı varlık olarak algılanmıştır. Türk milletinin düşünce hayatını etkileyen dağların ruhu veya iyisi olduğuna inanılmıştır. Bu iyeler zamanla dağları vatan kılmış ata, baba, dedelerin ruhlarıyla da özdeşleştirilerek zaman zaman Ateşoğlu'nun şiirinde olduğu gibi bütün bir Türk milletini sembolize etmişlerdir. Burada Ateşoğlu için "Erciyes Dağı" Türkistan'da veya Anadolu coğrafyasında pek çok dağın zirvesinde o dağla özdeşleşmiş koruyucu ata, baba, dede ruhlarının dağların kendi iyeleriyle birleştiği kutsal beldeler olarak telakki edilmiştir.

Erciyes Dağı zirvesinde şairin düşüncesinde dağ ruhu veya iyisinin "Türklük" ile somutlaşan bir mekân olmuştur. "Erciyes Dağına Selam" şiirini biz üçe bölerek bu yazımızda ilk dokuz dördlüğü üzerinde durduk. Ateşoğlu Erciyes'in varlığında Allah'ın tecelli etmiş isim ve sıfatlarını müşahede eetmektedir. Türklük adına Erciyes üzerinden büyük bir inançla bağlı olduğu Rabbine içini dökmektedir. Hikâyelerimizde gördüğümüz üçleme motifini bu şiirde kullanmıştır.

KAYNAKLAR

- Argunşah, Mustafa, (2006), Dil Yarası, Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yay.,
Aslyüce, Erdoğan, (2006), "Müthiş Türk", Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Barut, Muharrem, (1976), Selâm Kayseriliye, Uğur Matbaası,

Eskişehir.

- Bayat, Fuzuli, (2006), "Türk Mitolojisinde Dağ Kültü", folklor/edebiyat, C.12, S.46, Ankara
Bolak, Hasan Sami, (2006), "Ateşoğlu Der Meydanda", Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Çayırdağ, Mehmet, (2006), "Bir Asırlık Ülkü Mücadehidi-Dava Adamı Mehmet Ateşoğlu", Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Gerçel, Âlim, (1995), Kayseri Şairler Antolojisi 1, Bizim Gençlik Yayınları, Kayseri.
İnal, Ayhan, (2006), "Üstadım Mehmet Ateşoğlu", Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Kalafat, Yaşar, (2010), Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Berikan Yayınevi, Ankara.
Kaplan, Ahmet, (2000), Erciyes'in Eteğinden Geçenler, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri.
Kumsuz, Nurkal, (2006), "Kayseri'nin Sembol İsimlerinden ve Efsane Öğretmenlerinden Mehmet Ateşoğlu ile Sohbet", Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Ögel, Bahattin, (1995), Türk Mitolojisi. Cilt:2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
Özmel, İsmail, (2006), "Mehmet Ateşoğlu", Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Sefercioğlu, Necmeddin, (2006), "Mehmet Ateşoğlu", Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.
Tanyu, Hikmet, (1974), Türklerde Dağla İlgili İnançlar, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirilen, 8-14 Ekim 1973, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s.414.
Turan, Osman (1980), Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, C.1 İstanbul. 1980,
Yavrucuk, Sami, (2006), "Ömür Boyu Dostluğun Öyküsü", Yeniden Diriliş, Yıl:3, S.27, Kayseri.

ERZURUM'DA RAMAZAN AKŞAMI

Gel, Erzurum'u dinle bir Ramazan akşamı
Gönüllere süzülür ma'nevî ihtişamı.

Gör hâleyi şûleyi mübârek mehtâbında
Bir seyyâl sayfaya dal kâinât kitâbında.

Ayaz ayaz pür-sükût Azîziye sırtları
Mâzîdeki mefâhir bu azîz şehrin varı.

Şu câmi avlusunda kimler oturmamış ki
Yalaz yalaz serinlik insanı okşar sanki.

Gönül dostları gelir sevgi sıcaklığıyla
Söyleşirler ma'nânın bütün berraklığıyla.

Gel, Erzurum'u dinle bir Ramazan akşamı
Gönüllere süzülür ma'nevî ihtişamı.

Önder ÇAĞIRAN

Özet

Derin düşünceler filozofların değil şairlerin yazdıkları içinde bulunur. Şairler, şiirlerini vecd halinde fitratî saf akıl formatında, sıradanlığa düşmeden sunan söz ustası kişilerdir. Ozantürk, "Birname" şiirinde tema olarak sunduğu tevhid inancını bozulmamış çocuk saflığı (ümme), aklın bütüncülüğüne sahip yaratıcı bir yetenekle milli ve dinî bir vecd haliyle sunar. "Tevhid" inancını vecd haliyle kendi sıralaması "Rahman bir...", "Kur'an bir...", İman bir...", "Ezan bir...", "İrfan bir...", "Lisan bir...", "Umman bir...", "Turan Bir...", "Ozan bir..." sıralaması ile dile getirir. Bu sıralamada "dokuz kıta" bir motif olarak, milli bir sayı motifine çağrışım yapar. İlk beş kıtada şair İslâmî bir kimlikle karşımıza çıkar ve şiirinde, İslâmî manada imge ve motifler kullanır. Şiirin yedinci kıtasından sonra İslâmî motifler, milli bir kimliğe bürünür. Şair Türk-İslâm kültürüne ait dokuz sayısı ile bize bildik anlamada Türk âlimi, İmâm Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin anlayışına ait bir İslâm akidesini kirlenmemiş bir akılla, şiir dilinin ölçüleriyle ozanca anlatır. Tevhid birleme, Allah'ın bir olduğunu ve Muhammed'in onun resulü olduğunu kabul etme ve bu şekilde inanmaktır. Şaire göre ancak tevhid inancına bağlı birlik düşüncesi ile Tanrı "Kut"unu Türk milletinin üzerinden çekmeyecek ve bu sayede Türk milleti, ortak bir ülküde, idealde tek yürek, tek bilek olarak bir araya gelecektir. Tanrı'nın Türk milletine ve liderlerine verdiği "Kut"un devam etmesinin şartı budur.

Anahtar Kelimeler: Ozantürk, Birname, tevhid.

The Oness Faith in the "Birname" Poetry of Bayram Durbilmez

Abstract: Deep thoughts are found in the writings of poets, not philosophers. Poets are peoples who master of vocable present that without falling into the ordinary in poetry and purely intellectual form. Ozantürk presents as a national and religious ecstasy with a creative talent that has the mind's wholeness, belief in unity that present pristine child purity as a theme in the poem "Birname". His faith unity expresses with their own order in the way that "The Rahman is only one..., the Qur'an is only one ..., the Faith is only one..., the Faith is only one ..., the Irfan is only one..., the Language is a only one ..., the Ocean is only one..., the Turan is only one ..., with form of rhapsody. The "nine verse" in this order associates to a national number motif as a motif. Poet face us against with an Islamic identity in the first five verse and in his poem, he is using images and motifs in the meaning Islamic. After the seventh verse of poetry assume the form of a national identity the Islamic motifs and images. Poem tells with a measure of poetic language, with a wisdom of child purity understanding that we know belonging to the understanding of Imam Abu Mansur al-Mâturidi Turkish scholar us with nine numbers of Turkish-Islamic cultures. Tevhid, unity is believing and in this way accepting that only one of God and that is the prophet of Allah of prophetess. According to poetry nevertheless, God will not pull with unity thought as attached to faith in monotheism the happiness of God the over Turkish nation and in this way Turkish nations will come together in a common ideal, ideally, as single heart, a single wrist. The condition of continuing of the happiness who offer to Turkish nations and leaders God's is this.

Key words: Ozantürk, Birname, oneless

Giriş

Descartes, "Derin düşüncelerin filozoflarınkinden ziyade şairlerin yazdıkları içinde bulunması şaşırtıcı gelebilir. Bunun sebebi şairlerin vecd yoluyla ve imgelem gücüyle yazıyor oluşlarıdır; içimizde bilginin tohumları vardır, çakmaktaşında (kıvılcım) olduğu gibi, filozoflar onları akıl yoluyla çıkarır, oysaki şairler imgelem yoluyla onları fişkırtır. Şairler bir türlü büyüymeyen çocuklardır. Çocuklar gibi hiçbir şeyden etkilenmemiş fitratî ve saf aklın icrasıyla derinlere dalan söz ve söz öbekleri oluşturarak çarpıtılmamış ve kirlenmemiş bir akılla manayı ifade ederler. Buradaki "büyüymeyen çocuk vurgusu", şairin duygularının ve aklının kirlenmemesi, temiz kalan bir kalbe sahip oluşuyla ilgili. Çünkü şairde hem filozof aklı, hem de kam/ eren vecdi bir aradadır. Nitekim İsmet Özel de bu konuya şöyle dikkat çeker: "Bence çocuklarla şairlerin (listeye

delileri de ilave edebilirsiniz) derinlere dalan sözler ederken nelere dikkat etmesi gerektiği önemlidir. Çocuklar hangi sırayı izlemesi gerektiğini bilemez. Bu konuda hazırlıksızdır. Şair ise söz söylerken alacağı tedbirlerin sözünü saptıracağına bilincindedir. Şair sözünü dışa vururken herhangi bir sırayı izlerse, söylediklerinin ne kadar sıradanlaştırılacağını bilir. Şairler akıl yürütme yöntemi olarak vecde gelmeyi ve imgelemi seçmişlerdir." (Özel, 1908: 37).

Vecdin ve bir tür düşleyiş yolu olan imgelemin akıl yürütmesiyle ne ilgisi var? Akıl bu durumda baştan atılmaz mı? Hayır, bilâkis, vecd halinde de, imgelem içinde de akıl hep devrededir. Ne var ki kirlenmemiş ve bozulmamış özelliklerinin etkisiyle, şairler akıllarını bütüncül bir yaklaşımla, ayırışmamış yetenekleri ile harekete geçirirler.

1. Çağdaş Bir Kam (=Ozan) Ozantürk:

Ozantürk (Bayram Durbilmez), hem bir bilim

adamı, hem bir sanat adamı, hem de Türk milliyetçiliğine gönül vermiş bir fikir adamıdır. Bu özellikleri bir arada bulunduran bir kişi olarak; heceli, aruzlu ve çağdaş Türk şiirinin özelliklerine uygun şiirler yazar. Özellikle Ozantürk mahlasını kullandığı âşık tarzı şiirlerinde çağdaş bir kam özelliği taşır. “Çağdaş kam” derken, onun en eski Türklerden gelen özellikleri ile birlikte, İslâm inancıyla bütünleşmiş kimliğine de vurgu yapılmaktadır. Çünkü Ozantürk “Birnâme” şiiriyle bozulmamış ve temiz kalmayı başarmış akıl, ruh ve gönül bütünlüğüne sahip yaratıcı bir yetenekle millî ve dinî bir vecd haliyle Türk milletine, hatta bütün insanlığa seslenmektedir.

Türk-İslâm kültüründe yer alan “ümmîlik” olgusu, yaygın ve yanlış kabulün aksine aslında okur-yazar olmamayı değil, bozulmamayı, temiz kalmayı ifade eder. “Çocuk saflığı” olarak vurgulanan husus tam da “ümmîlik” ile ilişkilidir. İlim ve irfan sahibi olmakla birlikte ruhu, gönlü ve aklı birbiriyle barışık ve anneden doğduğu günkü kadar temiz kalmayı başarmış şair tabiatlı, mistik kimseler “çocuk saflığı”na sahip, ümmî kimselerdir. Aslında çocuk saflığının karşıtı olan yetişkin akıl: akıl yürütme yöntemlerinin aldığı tedbirler ve gözettikleri mantık ilişkileri ile devrededir. Bunlar, zaman sıralaması, oluş zamanı, neden-sonuç ilişkisi, tüme varım ve tümünden gelim gibi zenginleştirilmiş akıl yürütme teknikleridir. Bunlarla beraber gözettikleri sıra yüzünden fitratî, yaratılıştan gelen çarpıtılmamış saf akli devre dışı bırakan bir akli kullanmış olurlar. Bugün yine insan aklının bir ürünü olarak geliştirilen beyin fırtınası, bilinç akışı tekniği gibi düşünceyi geliştirme metotları akli bu saf ve fitratî çocuk aklına dönüştürme deneyimidir. Biz “Birnâme” şiirinde bu akıl yürütme yollarını, beyin fırtınası, bilinç akışını, tekniğini ilk mısradan sonra elektriğe kapılmış gibi bir şokla hissetmekteyiz.

Fitratî, bozulmamış ve çarpıtılmamış şair akli vecd halinde coşup imgelem dünyasına girebilir. Sıradanlaşmış akıl hakikate yönelme yetisine sahip değildir; bu yetersizliğini gururla tamamlar hakikate tamamen sırtını döner. Ozantürk “Birnâme”

şiirinde bozulmamış ve çarpıtılmamış fitratî bir formata sunulmuş ve sıradanlaşmamış bir akılla millî ve dinî bir vecd ile Bilge, Köl Tigin ve Tonyukukça; Kaşgarlı Mahmud ve Dedem Korkut formatıyla bize seslenmektedir.

Ozantürk “Birnâme” şiirinde, şair aklını, kendi fitratî yaratılış moduna dönüştürerek, çarpıtılmış aklın karşısına, ayrışmamış akılla çıkar. Vecd hali ile canlı şekilde kendini hissettirir. Düşüncelerini ve içine girdiği meseleyi, bilmeceyi var oluşun bütün boyutlarıyla vecd halinde karşılama çabası içindedir. Düşünce, mesele ve bilmecelerini bize vecd, kelimesinin “bulmak” anlamına uygun olarak bize sezgi gücümüze hitap edecek şekilde sunar.

Ozantürk “Birnâme” şiirinde fitratî bir özeliğe bir eylemle kirlenmemiş (ümmî) bir akılla, aklını ve gönlünü bir inanç noktasında birleştirerek, ruhu ile irtibata geçerek, ruhundaki manevî coşukuyu sözcüklerle bizi bir senaryo gibi yaşatır. Bir anlamda bizivecd hâlinin galebesiyle kendimizden geçirerek bizi yer yer millî, yer yer de dinîbakımdan yüksek derecelere ulaştırmak kaygısıyla vuku bulan dalışlarla, Türklük deryasını besleyen nehirlerde ve ummanda dolaştırır ve bizi yüksek frekanslı bir heyecanda kendi şiiri terennüm ederken yaşadığı, vecd hali ile buluşturur ve bize hissettirir. “Birnâme” şiirinin sunduğu bu yüksek frekansla vecd ve manevî hallerin neticesinde bir nevi bedenimizin erdiğini ve ruhumuzla birleştiğini hissetmekteyiz. Şair şiirini terennüm ederken yaşadığı halleri başarılı bir şekilde şiirine işleyerek okuyucusuna da yaşatmaya çalışır. Kendi maddi varlığımızdan sıyrılarak bilginin kaynağına, mutlak varlık olan Allah’a nefsi-mütmain seviyesinde bizi irtibatlandırma amacı taşır. Vecd’in halinde “mevâcîd” haline; oradan vecdin en basit şekli “tevâcüd” halinden en mükemmel şekli olan “vucûd”a bizi ulaştırır. Vecdin sonunda aradığımızı bularak eriyen ruhumuz yeni bir idrakle yeniden “vucûd” bulur. Ozantürk şiirindeki ses uyumları ve ahengiyle, veznin sunduğu musiki ile bizi vecdin anlamına uygun olarak kendimizden geçirir ve istiğraka ulaştırır. Aslında bir sır olan vecd hali, şiirin içindeki düşüncelerin ve hallerin yaşanması kişiden kişiye farklı boyutlarda

hissedilir.

2. “Gözlerim Ufuklarda” ve “Birnâme” Şiirindeki “Bir...” Motifi:

2.1. Tevhîd İnancı ve Mâtürîdilik:

Ozantürk (Bayram Durbilmez)’ün “Birnâme” adlı şiir kitabında aynı adı taşıyan “Birnâme” şiirinin tamamında, özellikle de, “Gözlerim Ufuklarda” başlıklı şiirinde: “Mâverâdan ilhamlar / Gelir gönlüme damlar / Erir buğulu camlar / Gözlerim ufuklarda” dörtlüğünde şair(imiz) / ozan(ımız) şiir dili ile bir çağrışım yapıyor. Bu çağrışım “Mâverâdan ilhamlar” sözcük öbeği yoluyla şiir diline ait imge oluşturarak bize Türk âlimi, İmâm Ebû Mansûr el-Mâtürîdî’yi anırtıyor (telmihi ediyor). Bir varlık olarak “İmâm Mâtürî’yi iliklerimiz kadar hissettirip zihnimizde nurlu bir şekilde güler yüzüyle bir görüntü oluşturur. Bu bağlamda “Birnâme” “Tevhîd” kavramını ve kelime-i tevhîd ile birlikte Ehl-i Sünnet akidesine dair diğer din ulularını ve karşıtlarını hatırlatır. Bu bağlamda, hatırladığımız kavram ve kişilere bilimsel bir yaklaşımla bakma ihtiyacı hissederiz:

Tevhîd birleme, Allah’ın bir olduğunu ve Muhammed’in onun resulü olduğunu kabul etme ve bu şekilde inanmaktır. Tevhîd inancı açısından, büyük Türk bilgini, Ehl-i sünnet mezhebinin imamı Mâtürîdî’yi ve Mâtürîdilik konusu gerek şahsımız, gerekse Türklük, İslâm ve insanî... bakımlardan ilgilenmemiz gereken ehemmiyetli bir konudur. Tevhîd dini olan İslâm “Allah birdir -Allah’tan başka ilâh yoktur. Muhammed Allah’ın elçisidir”. (*La İlahê İllallah, Muhammedün Resulullah*) Lafzı şerifinin şuurlu bir halde, huşu ve coşkuyla dil ile terennüm edilmesiyle kişinin imânli bir kul olma macerasının kapısını aralaması temeline dayanır. İstilahı manası ise; Allah’tan başka ilâh olmadığına iman etmek, O’ndan başka Rab ve Ma’bud tanınamaktır. Bu söze “Kelime-i Tevhîd” denir.

İslâm bu manada ifade edilen yaratıcı varlığa teslimiyet üzerine ilk aşaması “ben” boyutunda yaşanır, sonra “iman” ve “amel” dediğimiz iki ana bölümü karşımıza çıkarır. İslâm’ın “birey” olarak da bireylerin ortaya koyduğu toplum olarak da “iman” ve “amel” konularının icrasında sünnete uygun ve benzer şekilde zuhur eden yaşam silsi-

leleriyle Müslüman dediğimiz toplumlar ortaya çıkar. Peygamberinin sünnetine uygun bir anlayışla yaşanıp icra edilen İman ve Amel, ancak tevhîd anlayışına bağlı bir İslâm yaşantısından söz ettirebilir. Aksi vuku bulduğunda bunu adı farklılaşma, “İslâm’a aykırılışma”dır.

İslâm’ın ilk asrında Müslümanları farklı iman ve amel anlayışlarına bağlı Peygamber’inin sünnetinde farklı daha çok millî ve mahallî ritüellerle değiştirilmiş, farklılaşmış tevhîd anlayışından uzaklaşmış bir yapılaşmaya doğru gidildiğini görüyoruz. Farklılaşmalar açısından ilk olarak ortaya çıkan yapılanmalar: Hâricîler, Şîa, Mu‘tezile ve Kaderiye’dir. Daha sonraları bunlara Mürcie de eklenmiştir. Bu guruplar ilk olarak “iman” “amel” gibi önemli farklı bölümleri birbirine karıştırmıştır.

Amel ve iman bağlamında, Mu‘tezile “kul fiilin halikıdır” görüşüne ve diğerlerinin görüşlerinin yanlış olduğu bazı âlimler tarafından fark edilmeye başlanmıştır. İmâm Ebû Hanîfe insanların amelleri hakkında hüküm vermenin sadece Allah’a âid olacağını düşünerek *ircâ* görüşünü savunmuş; “Günahkârların hesabı Allah’a râcidir. Önemli olan imandır.” vurgusunu bu farklılaşmayı engellemek için ilk çabayı ortaya koymuştur. Daha sonra, bu konu üzerine kafa yoran kişi, Ahmed b. Hanbel’dir. İman ve Amel farklılaşmasını, hatta karmasını ortadan kaldırmak amacıyla Ehl-i Sünnet akidesinin ortaya atmıştır. Ehl-i Sünnet adı, aslında diğerlerinden de ayrışma olarak görülebilir; ancak, bu Kelime-i Tevhîd ifadesinin dil ile terennümü sonucu, dinin sahibi ile yaptığımız akideye uygun olarak Allah’ın Hatemü’l Enbiya Hz. Muhammed (sav) Resul’ün iman ve amel uygulamalarına bağlılığı ifade eder. Ahmed b. Hanbel’in ve Ebû Hanîfe “Sünnete dönüş” çabaları “Ehl-i Sünnet” adını almış ve . Ebü’l-Hasen el-Eş’arî bu konuları açıklamak maksadıyla “Makâlâtü’l-İslâmiyyîn” adlı meşhur eserini yazmıştır. Eş’arî eserinde, Ahmed b. Hanbel’in ve Ebû Hanîfe’nin görüşlerini benimsemiştir.

Ebü’l-Hasen el-Eş’arî’ye muâsır (çağdaş) olan Mâtürîdî hem İslâm hem de Türklük açısından önemlidir. Mâtürîdî, Mâverâünnehir’de (Orta Asya’da) doğmuş ve oralarda yaşamış büyük

bir âlimdir. Birbirlerinden hayli uzaklarda yaşayan, birbirleriyle karşılaşmamış olan bu âlimler, Mu'tezile'ye ve diğer mezheplere karşı aynı fikirleri savunuyorlardı. Her ikisi de Mu'tezile, Şîa ve Selefiyye'nin insanlar üzerinde uygulamaya çalıştıkları aşırı taassup ve şiddette karşı çıkmışlardır. Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik arasında bazı görüş ayrılıkları olduğunu söylese de, gerçekte kendi dönemlerinde aralarında fark olmadığını söyleyebiliriz.

Ehl-i Sünnet inancının Mu'tezile ve Şîa'dan ayrılan en önemli özelliği, iman ve amel ayrımıdır. Ehl-i Sünnet'e göre "Amel imana dâhil değildir." Halbuki Mu'tezile ameli imandan bir cüz saymıştır. Bugünkü Özbekistan Devleti sınırları içinde kalan, Mâverâünnehir adıyla bilinen, gerek madde ve gerekse manâ yönünden son derece münbit ve Türklerle meskûn bir bölgede doğup yetişmiş olan bu büyük Türk âlimi Mâtürîdî'nin "Kitâbü't-Tevhîd ve Te'vilâtu Ehlî's-Sünne" eseri bugün de müracaat edilecek en önemli kaynaktır. İmâm Ebû Mansûr Mâtürîdî'nin Kitâbü't-Tevhîd'in muhtevası plan, alt konular, istidlâl yöntemi, nakil ile aklın uzlaştırılması vb. hususlarda sonraki Sünnî yani Mâtürîdî ve Eş'arî kelâm kitaplarına örnek teşkil etmiştir. İmâm Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Temel İslâm bilimleri içinde "sistematik ilim" özelliği taşıyan kelâm ile fıkhıtan ilkinin kurucusu olmuş, ikincisinin de usûlü ve furûu hakkında önemli açıklamalar kaydetmiş ve dirâyet tefsirinin kuruculuğunu yapmıştır.

Te'vilâtü'l-Kur'ân'da görüşlerini temellendiren müctehid Ebû Hanîfe'nin görüşlerini ilmi anlamda temellendiren İmâm Mâtürîdî kelâm bilimine de yeni ufuklar açan kelâm bilginlerindedir. Muhammed Mâtürîdî'ye göre Allah'ın dışındaki varlılara âlem (evren) adı verilir. Evren 'aynlar veya cevherler ile sıfatlar veya arazlardan, yani öz madde ile madde kütesinin algılanmasını sağlayan niteliklerinden oluşmuştur. (Yavuz, 2012: 54)

Türkler, İslâmlaşma süreçlerinde büyük ölçüde kendi anlayışlarına uygun düşen Hanefî, Hanefî/Mâtürîdî din anlayışını benimsemişlerdir. Hanefî/Mâtürîdîliğin Türklerin dışındaki milletlerde çok fazla yayılma imkânı bulamayışı, Mâtürîdîliğin Türklerle has bir mezhep olarak görülmesine yol

açmıştır. (Sarıkaya, 2012: 108) Mâtürîdî'nin din kavramına yüklediği anlam doğrudan tevhdî, Allah'ı birlemeyi ifade eden evrensel bir din anlayışıdır. Mâtürîdî sistemini bu temel doğrultusunda gerçek ve halis din, bu dini oluşturan metodik temeller, din-şeriat ayrımı, iman amel ayrımı üzerine oluşturmuştur. Burada Mâtürîdî; dini, Allah'ı birlemek ve sadece O'na kulluk etmek olarak tanımlamakta; dini bütün peygamberlere gönderilen ve insanlara tebliğ etmeleri istenen değişmeyen bir şey olduğunu kabul etmekte; Peygamberlere gönderilen şeraitlerin değişebileceğini belirtmekte ve bunu imtihan vesilesi olarak görmekte; böylece açıkça din-şeriat ayrımı yapmaktadır. "Dinlerini parça parça edip guruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır." Buradaki "ayrılık" hakiki manadadır. Çünkü bütün din sahiplerinin yanında kendi dinleri Allah'ın dinidir. Hiç birisi de Allah'tan başkasının dini üzerine olduğunu söylemezler.

"Kim, İslâm'dan başka bir din edinirse, bilsin ki, kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, âhirette ziyan edenlerden olacaktır."

Din, insan fıtratına uygun hak din, hanîf din, halis din diye nitelenen, bütün peygamberlere gönderilen, Allah'ı birlemeyi ve kulluğu O'na has kılmayı içeren, her türlü dinî eylemi tevhdîye yönelten, her türlü şirki reddeden, tağyir ve tensîhe imkânı olmayan, delil ve burhana dayanan, adı İslâm olan tevhdî dinidir. Tevhdî eksenli bu dinin, Hz. Âdem'den itibaren Hz. Muhammed'e kadar insanlara değişmez bir şekilde tebliğ edilmesini dikkate alırsak, onların kulluğuna davet edildiği Allah'ın, her şeyin yaratıcısı ve herkesin Rabbi evrensel tek Tanrı olduğu anlaşılır. Bu kabul Türklerde rastlanan evrensel Tanrı kabulüyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Nitekim yakın tarihte yapılan bazı araştırmalar konuyla ilgili azımsanmayacak bir materyale sahiptir. Dolayısıyla İmâm Mâtürîdî, yaşadığı toplumun mâşerî vicdanında ma'kes bulan ulûhiyet anlayışını, Kur'ân'ı esas alarak ve İslâm dairesi içinde kalarak sistematik bir şekilde dile getirmiştir. Bu anlayış, onun çoğulculuk bağlamında şirki ifade etmeyen dinî anlayışlara karşı dengeli ve hoşgörülü bir şekilde yaklaşmasına

imkân sağlamıştır.

Mâtürîdî gayr-i Müslim unsurlara karşı, gerekse Müslüman mezhep sahiplerine karşı genellikle saygılı bir üslup kullanmıştır. Eleştirdiği görüşleri çeşitli normatif hükümler getirerek suçlamak ve küçümsemek yerine, ilgili delil ve burhânları aklî yorum ve muhâkemelerle sıralayıp karşı görüşleri çürütmüş, hasımlarını ilzâm ederken onları aşağılayıp hor görmekten öte hoşgörüsünü gösteren belirgin bir ilmî üsluba sahip olmuştur.

İmâm Mâtürîdî'nin yaşadığı kültür çevresinin etkisinde bir din anlayışı geliştirmiştir. Bu çevrenin gayr-ı Arab ve merkezî otoriteden uzak oluşu, kendisinin gündelik siyasetle uğraşmayı Mâtürîdî'nin bağımsız ve hür düşünmesini kolaylaştırmış ve akla ve dayalı sağlam bir din anlayışı oluşturmuştur. Taklide değil, delil ve burhana dayanan bu din Kur'an'da hak din, hâlis din, hanîf din olarak nitelendirilen ve bütün peygamberle indirilen Allah'ın dini, tevhid dini, İslâm'dır.

Bütün peygamberler insanları Allah'ın birliğine ve sadece O'na kulluk yapmaya çağırmıştır. Bu din anlayışında yaratılanlarda Allah'ın rahmet sıfatının eserini görme ve Allah'ın herkese karşı adaletli davranma emri, İmâm Mâtürîdî'de bütün yaratılanları hoş görme, yaratılıştan dolayı kendilerine hak ettikleri değeri verme, her şeyi yerli yerine koyma şeklinde tezahür etmiştir.

Bu durum büyük ölçüde onun üslûbuna etki etmiş, klasik Mezhepler Tarihi ve Kelâm kaynaklarında gördüğümüz karşıt grupların ilzâmı ve reddine yönelik normatif hükümler yerine daha ilmî, hüküm beyan etmeden eleştiren ve eleştirilerde duygulardan öte aklî istidlâllerin, delil ve burhânların sıralandığı bir üslûp hâkim olmuştur.

Mâtürîdî, Allah katında makbul nihaî dinin İslâm olduğunu vurgulamasına rağmen, kendilerinde imandan hasletler bulunduğu için Ehl-i Kitapla bir arada yaşamayı sağlayacak çoğulcu bir din anlayışına sahiptir. Ancak o, benimsediği din anlayışına istinaden, kibir ve inadın son noktası olarak gördüğü şirke ve müşriklere karşı Kur'anî bir tavırla tahammülsüz ve tâvîzsizdir.

Bu genel tavrına rağmen İmâm Mâtürîdî, bile- rek veya bilmeyerek benimsediği görüşü haklı gös-

termeye veya karşıt grubu reddetmeye yönelik duygusal ifadeler de kullanmıştır. Mürcie ve Mu'tezile hakkındaki ifadeleri bu tavrın tipik örnekleridir. Bu ifadeler muhtemelen insan olarak olaylara karşı çeşitli zamanlarda verdiği tepkilerle ilgilidir. Onun çeşitli grupları yeren Hz. Peygamber'e isnat edilen rivâyetlere eserinde yer vermesi ise, ihtiyat lafızlarını kullanmakla birlikte, bulunduğu çevrede bu tip rivâyetlerin karşıtları ret ve ilzâm bağlamında sıkça kullanıldığını ve onun da bu hatadan kurtulmadığını göstermektedir. Bununla beraber İmâm Mâtürîdî görüşlerini eleştirerek çürüttüğü, yanlış ve hatalarını ortaya koyduğu farklı fırka mensuplarını doğrudan tekfir etmeye teşebbüs etmemiştir.

2.2. Birnâme Şiirinde "bir..." Sayısal Motifi ve Şiirin "Dokuz Beşlik"ten Oluşması:

Ozantürk, "Birnâme" şiiriyle karşımıza aklını, çocuk aklın kirlenmemiş saflığıyla kullanan bir şair olarak çıkar. Buradaki saflık/ temizlik, mümin bir Türk'ün saflığıdır. Bu şiirde aynı saflıkla bir sıra izleyerek dokuz kıta yazdığı "Birnâme" adlı şiirinde her kıtanın sonun "bir" kelimesini bir isim cümlesi olarak kullanır burada "-Dir" ek-fiil eki şiir dilinde ve dildeki tasarruf yasası gereğince düşer. Eksilteli bir cümle formuyla kullanılır.

Türk-İslâm ülküsünde ve İslâm aleminde var olan, asırlarca değişmeden yaşanmaya devam eden "Tevhid" inancını şiir dilinin sağladığı imkanlarla vecd haliyle kendi sıralaması ile dile getirir: İlk dört kıta İslâmî motiflerle "Tevhid" inancının elzem olan hususlarını bize ortaya koyar: "Rahman bir...: *O'dur Uludan ulu / O'dur merhamet dolu / Can, canan onun kulu / O'dur her şeye kadir / Rahman bir... (1)* (Durbilmez, 2011: 5)", Kur'an bir...: *Aynı din, aynı kible / Bölünme bile bile / Ayrı-lık azap çile... / Gel bu yola sen de gir / Kur'an bir... (2)* (Durbilmez, 2011: 5)", İman bir...: *Söndür fitne alevi / Yanmasın gönül evi / Birdir Sünni Alevi / Ayrı-gayrılık nedir? / İman bir... (3)* (Durbilmez, 2011: 5)", Ezan bir...: *Kardeşiz biz der Nebî / Beş vakit Aşk sahibi / Müminler teşpih gibi / Kalpte Rab, dilde tekbir / Ezan bir... (4)* (Durbilmez, 2011: 5); bundan sonra Ozantürk milli bir kimlikle ortaya çıkar ve Türklük açısından birlik adına elzem olan

konular üzerine bilge ve yer yer ümmî bir bakış açısıyla, çarpıtılmamış bir akılla tespitlerini beş kıt'ada ortaya koyar. Beşin dört toplamı yine dokuz olduğunu ve bu sayıların Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olduğunu hatırlamamız gerekir: “İrfan bir...: *“Bir olur akıl, ızan / Bir olur bilge insan / Birliktir derde derman / Birlik en büyük iksir / İrfan bir... (5)*” (Durbilmez, 2011: 5)”, Lisan bir...: *Olsa da şive lehçe / Türklerin Dili Türkçe / Türk olan Yaşar Türkçe / Dillerde şiir şiir / Lisan bir... (6)*” (Durbilmez, 2011: 5)”, Umman bir...: *“Bağımsız yedi Devlet / Aynı soy aynı millet / Hür olsun ilelebet / Olsa da yedi nehir / Umman bir... (7)*” (Durbilmez, 2011: 5: Turan Bir...: *“Gök çadır güneş bayrak / Türk'e bir yakın ırak / Kut vermiş yaratan Hak / Türk milleti Cihangir / Turan bir... (8)*” (Durbilmez, 2011: 5)”, Ozan bir... *“Ozantürk birlik gerek / Hedefiniz müşterek / Bir düşünce, bir Yürek / Özü sözü bir şair / Ozan bir... (9)*” (Durbilmez, 2011: 5)”.

Bu sıralamada “dokuz” kıta bir motif olarak, millî bir kimliğe çağrışım yapar. Şair Türk'ün anladığı manada millî bir inançla bağlı olduğu “tevhîd” inancını işler. İlk beş kıtada şair İslâmî bir kimlikle karşımıza çıkar ve burada, İslâmî manada imge ve motifler kullanır. Ancak şiirin yedinci kıtasından sonra İslâmî motifler, millî bir kimliğe bürünür. “Lisan bir...” genel “Türkçe” kavramını, “Umman bir” ifadesiyle genel anlamda “Türklük”, “Turan bir...” ifadesiyle de “Turan” ülkesini ve idealini, “Ozan bir” ifadesiyle de “ozan, baksı, şaman” kimliğine sahip bilge insan tipine gönderme yapar ve tamamen Türkçülük fikrini ve ülküsünü çağrıştırır (telmi). Türk-İslâm ülküsüne ait dokuz sayısı ile bize bildik anlamada Türk âlimi, İmâm Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin anlayışına ait bir İslâm akidesini çocuk saflığına ait bir akılla (ümmî), şiir dilinin ölçüleriyle ozanca anlatır.

Türk kültüründe sayıların mitolojik anlamları konusunda çalışan bilim adamlarından biri de Bayram Durbilmez'dir (Durbilmez, 2007b: 177-190; Durbilmez, 2008: 340- 352). Türk kültüründe, özellikle de dokuz sayısının mitolojik anlamları oldukça önemlidir (Durbilmez, 2010: 80- 85; Durbilmez, 2010b: 245- 257;). Türk mitolojisinde

deki dokuz dallı ağaçtan türeme motifi ve Tanrı Ülgen'in göğün dokuzuncu katında yaşadığına inanılması da dokuzun kutsal sayı kabul edilmesinde etkili olmuştur (Durbilmez, 2011: 79- 93). Mitolojik sayı olan dokuz, yine mitolojik bir sayı olan üçün üç katıdır (Durbilmez, 2005: 1-22). Türk kültüründe kutlu sayılan dört (Durbilmez, 2009: 71- 85) ve beş (Durbilmez, 2007a: 113-126) sayılarının toplamı da mitolojik sayı olan dokuzu meydana getirir (Durbilmez, 2010a: 80- 85).

Biz “Birnâme” şiiri ile incelememizi iki ayrı makale şeklinde düzenledik. İlk makalede şairin “Gözlerim Ufuklarda ve “Birnâme” şiirinde “Bir..” sayı motifi ile, yine dokuz dördlük sonundaki nakarat ile telmihi ettiği “Tevhîd” inancı üzerinde duracağız. İkinci makalede ise doğrudan “Birnâme” şiiri üzerine yoğunlaşacağız.

Sonuç

Ozantürk, şiirlerinde derin düşünceleri dile getiren bir ozandır. Şiirlerinde vecd halinde bütün hasalarını kullanarak dilin kelimelerini, bu kelimelerin imgesel iz düşümlerini kullanan yaratıcı bir şairdir. Ozantürk, kültür emperyalizmi vasıtasıyla beyinlerine hücum edilen bir neslin ozanı olmasına rağmen bilinçaltı (siblimunal) mesajlara rağmen bunlardan etkilenmemiş fitratî ve saf akla sahip bir ozandır (Bilgehan, 2017: 12). Söz icrasıyla derinlere dalan, söz ve söz öbekleri ile çarpıtılmamış ve kirlenmemiş bir akılla manayı ifade edebilme kabiliyetinde ve kudretinde söz ustalığına sahiptir. Türk dilini şiir dilinde kuyumcu ustalığıyla dolaylı ona “sözcük kuyumcusu” diyebiliriz.

Ozantürk, “Birnâme” adlı şiir kitabında aynı adı taşıyan “Birnâme” şiirinin tamamında, Türk âlimi, İmâmEbû Mansûr el-Mâtürîdî'yi anıttırılmakta ve bir varlık olarak “İmam Mâtürî'yi hissettirip onun ortaya koyduğu “Tevhîd” akidesini ve kavramını hatırlatıyor.

Kelime-i tevhîd ile birlikte Ehl-i Sünnet akidesine dair fikirleri ve şahısları hatırlatmaktadır. Tevhîd “birleme”, demektir. Allah'ın bir olduğunu ve Muhammed'in onun resulü olduğunu kabul etme ve buna inanmaktır. Tevhîd inancı açısından, büyük Türk bilgini, Ehl-i sünnet mezhebinin imamıdır bu nedenle onun koyduğu bu akideye, “Mâtürîdîlik” denmektedir. Şair “Birnâme” şiirinde bu akideyi

kendi ruhunda yaşartarak sözcük ustalığıyla bize de hissettirmek istemektedir. Bu amaçla yazımızın bu bölümünde “Maturidilik” açısından “Tevhîd” inancı nedir? Sorusunu sorarak “Birnâme” şiirinde neden dokuz kıtada bize “Bir...” ifadesi ile bu inancı hatırlatmıştır? Sorusunun cevabı aranacaktır.

Ozantürk, bilim adamı kişiliği ile Bayram Durbilmez, Türk kültüründe sayıların mitolojik anlamları konusunda çalışan bilim adamıdır. Bu şiiriyle mitolojik sayılardan dokuz sayısı ve bu sayının Türkler açısından uğurlu olması sebebiyle şiirini bu sayıyı çağrıştıracak şekilde dokuz bölüme oluşturmuştur. Şiirde İslâmi bir motif olan “Tevhîd (=Birleme)” inancı dokuz defa tekrarlanan nakaratla “bir...” sayısı ile ifade edilmiştir.

İlk dört beşlikte şair İslâmi kimlikle İslâmlıkla ilgili motifleri kullanarak birliğimiz açısından önemli ve hassas konulara değinir. Son beş beşlikte ise Milli ve kam kimliği ile karşımıza çıkar ve “Aksakal” özelliği İslâm’dan ayrı düşünmediği Türk milletini de bir umman da birleştirecek önemli konulara değinir.

KAYNAKLAR

- Bilgehan, Mehmet, (2017), “Bayram Durbilmez’in ‘Turnalar’ Şiiri İle Türk Dünyası’na Ruhsal Bir Farkındalık-”, Erciyes, yıl: 40, S.474 (Haziran), Kayseri.
- Bilgehan, Mehmet, (2017), “Bayram Durbilmez’in ‘Turnalar-II’ Şiiri İle Türk Dünyası’na Ruhsal Bir Farkındalık”, Erciyes, yıl: 40, S.475 (Temmuz), Kayseri.
- BKY D23: Bilge Kagan Yazıtı, Doğu Yüzü 23. Satır
- BKY K7, 35: Bilge Kagan Yazıtı, Kuzey Yüzü 7, 35. Satır
- Bogenbayev, Nurbolat- Calmırza, Aydın, (2014), Eski Türk Dünya Görüşündeki “Kut” ve “Karga” Kavramları”, Milli Folklor, Yıl 26, S. 103, Ankara.
- Durbilmez, Bayram, (2005), “Türk Kültüründe ve Fütüvvet-nâmelerde Üç Sayısı”, *Abilik Araştırmaları Dergisi*, 1 / 2, 1-22.
- Durbilmez, Bayram, (2007a), “Türk Kültüründe ve Fütüvvet-nâmelerde 5 Sayısı”, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Abilik Araştırmaları Sempozyumu- Bildiriler*, (Hzl. M. Fatih Köksal), 113-126.
- Durbilmez, Bayram, (2007b), “Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeçiliği”, *Millî Folklor*, 10 / 76, 177-190.
- Durbilmez, Bayram, (2008), “Nahçıvan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik Sayılar”, *Turkish Studies*, 3/ 7, 340-352.
- Durbilmez, Bayram, (2009), “Türk Kültüründe ve Fütüvvetnamelerde Dört Sayısı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 52, 71-85.

Durbilmez, Bayram, (2010a), “Hakas Türklerinin Kadın Yiğitlik Destanı Huban Arıç’da Mitolojik Bir Sayı: Dokuz”, *Epik Türk Ananesinde Dastan, Ortaç Türk Geçmişinden Ortaç Türk Galacayına VI Uluslararası Folklor Konferansının Materyalleri* (25-26 Noyabr), 80-85.

Durbilmez, Bayram, (2010b), “Romanya Sözlü Türk Edebiyatı Ürünlerinde Mitolojik Sayılar”, *Folklor / Edebiyat*, 16/ 64, 245-257.

Durbilmez, Bayram, (2011), “Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 3/ 1, 77-93.

Durbilmez, Bayram, (2011), Birnâme, Kömen Yayınları, 8. Baskı, Konya.

Hançerlioğlu, Orhan. (1976), Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar -Akımlar), İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Karadaş, Cağfer (2012), “Mürce’nin Mezhepliği Problemi ve Ebû Mansûr el-Mâtürîdî”, Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 22 - 24 Mayıs 2009, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Clauson, Sir Gerard, (1972), An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford.

KTY D29: Kül Tigin Yazıtı, Doğu Yüzü 29. Satır.

KTY KG9: Kül Tigin Yazıtı, Güney Yüzü 9. Satır.

Özalp, N. Ahmet, (2012), Bilgelik Divanı, Aryan Yay., İstanbul.

Özel, İsmet, (1998), Tahrir Vazifeleri, İstanbul: Şule Yayınları.

Roux, Jean-Paul, (2011), Eski Türk Mitolojisi, Ankara.

Sarıkaya, Safet, (2012), “Mâtürîdî’nin Din Anlayışında Hoşgörü”, Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 22 - 24 Mayıs 2009, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tekin, Talat, (1988), Orhun Yazıtları Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

Yaşaroğlu, Ahmet Halit, (1947), Kur’an-ı Kerimin Tercüme ve Tefsiri Tanrı Buyruğu, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.

Yavuz, Yusuf Şevki, (2012), “İmâm Mâtürîdî’nin Tabiat ve İlliyete Bakışı”, Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 22 - 24 Mayıs 2009, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

ÜSTADIM ATEŞOĞLU

Türk’ün imanlı sesidir.

Erciyesin Zirvesidir.

Bozkurt Mehmet Ateşoğlu

“Ateşin ta kendisidir.”

Ayhan İNA

Özet

Osmanlı devletinin kuruluşunun en temel amacı “Kızıl Elma” ülküsünün İslamlaşmış biçimi “İlayı Kelimetullah”tır. Siyaset insanları saadetli kılma, mutlu etme temelinde siyaseti uygulayan devlet “darü’l saadet” yani mutluluk kapısı olarak değerlendirilmiştir. Allah Nizamının karşısı, insanların kendilerine göre oluşturduğu “Allah” ile aldatmaya dayanan zulüm ve şirk sembolleri önce İstanbul olarak görüldüğünden öncelikle burasının fethi hedeflenmiş. Sonra da şirk sembol ve alametleri Roma’ya kaçırıldığından ikinci hedef Roma olmuştur. Ancak Batı bu tebliğden dolayı oryantalist ve Türkoloji dalları altında Türk milletini inceleyerek bu milleti nasıl durduracağını araştırmış. İnsan, toplum ve millet zafiyetleri araştırılarak, imparatorlukları ortadan kaldıracak en önemli akımın milliyetçi, pan-milliyetçi ve pan-dinci akımlar üretilecek halklar kıskırtılmış ve Osmanlıda isyanlar başlamıştır. Osmanlının büyük toprak kayıplarından sonra özellikle Abdülhamit sonrası vatanseverliği birbiriyle kıyaslanamayacak kadar birbirine denk olan Osmanlı entelektüelleri tüm dünya gibi bu akımlardan kurutulmuş çareleri bulmak amacıyla yararlanmak istemişlerdir. Jön-Türkler’in ve Rusya Türkler’inin Osmanlı topraklarında sahip çıktığı fikir hareketleridir. Bu amaçla bazı cemiyetler kurulmuş, bu cemiyetlere bağlı insanlar şarkiyatçı, oryantalist ve Türkolog olan Batılı bilim adamlarının Avrupa’da bizzat öğrencileri olmuşlar bu eserleri özümseyerek bu doğrultuda oluşan fikirlerinin yaymak için dernekler kurmuşlar ve bu derneklere bağlı dergilerde yayınlar yapmışlardır. Ancak bu hareketler Batıdan tamamen farklı bir anlayışla irredantist olmayan bir harekettir. Yayılımcı değildir sadece Osmanlı çöküşünü durdurmak amacıyla Türkçülük, Turancılık fikirlerini kurtarıcı olarak görmüşlerdir. Bunların en önemlileri Ahmet Ferit Tek “Turan Kitabı”, Yusuf Akçura “Üç Tarzı Siyaset: Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük” ve Ziya Gökalp “Türkçülüğün Esasları” gibi özgün eserler yazılmış. Türk Derneği ve aynı adla özdeşleşen dergide, Türk Ocağı ve Türk Yurdu Dergisinde Türkçülük fikri ile ilmi araştırmalar ve makaleler yayımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kızıl Elma, Oryantalist, Türkoloji, Osmanlı Türkü, Turancılık, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Üç Tarzı Siyaset

The Aims And Resources of The First Period Turkism**Abstract**

The most basic aim of the founding of the Ottoman state is the ideal of ‘Kızıl Elma’ and the Islamized form is ‘İlayı Kelimetullah’. Politicians, politics on the basis of making happy on the state “darü’l saadet” was evaluated as the door of happiness. The symbol of persecution and shirk were first seen as Istanbul and the conquest of this place was primarily targeted. Then the second goal was to become Roma when the symbols and portents were taken to Rome. However, the West, because of this danger, has investigated how to stop this nation by examining the Turkish nation under the branches of Orientalist and Turcology. By investigating the weaknesses of people, society and nation, the most important current that will demolish the empires has been provoked by producing nationalist, pan-nationalist and pan-religious movements. As a result of this, rebellions started in the Ottoman Empire. After the large earth losses of the Ottoman Empire, the patriotic Ottoman intellectuals after Abdülhamit wanted to take advantage of these movements like the whole world in order to find salvation. Some societies have been established and people affiliated with these societies have become students of Western scientists who are orientalists, orientalists and turkologists in Europe. They have established associations to disseminate the ideas that have emerged in this direction by assimilating these works and have made publications in the magazines related to these associations. However, these movements are a non-irredentist movement with a completely different understanding from the West. It is not invasive. In order to stop only the collapse of the Ottoman Turks, Turanic ideas were seen as savior. Most important of them are Ahmet Ferit Tek “Turan Book”, Yusuf Akçura “Three Style Politics: Ottomanism, Islamism, Turkism” and Ziya Gökalp “The Principles of Turkism”. The Turkish society and the journal, which is identified with the same name, published scientific studies and articles on the idea of Turkism in the journal “Türk Ocağı and Türk Yurdu”.

Key words: Ottoman State, Red Apple, Orientalist, Turcology, Ottoman Turks, Turanic, Ottomanism, Islamism, Turkism, Three Style Politics

Giriş

Osmanlı Devleti insanlığın yüreklerine ve dimağlarına “İlayı Kelimetullah” ile Allah’ın nizamını sunma ve “Allah” adını insanların yüreklerine naksetme ülküsünü amaçlamış devlet eliyle uygulanan siyaseti “darü’l saadet” mutluluk kapısı gören bir anlayışla dünyayı yönetmeye talip bir devlet olarak kurulmuştur. Ancak Padişah II. Abdülhamit devri ve sonrası dünyada Panslavizm’in etkisiyle ayaklanan ekalliyetlerin çıkarttığı kaosla dünyayı yönetme bir yana

kendi kurduğu devleti nasıl kurtaracağını derdine düşmüştür. Bu tarihten sonra bu dert ile hemhal olmuş çevreler çeşitli fikir akımları ile tarih sahnesinde boy göstermiştir. II. Abdülhamit, (=Abdül-Hamîd-i sâni, 1830- 10 Şubat 1918), Osmanlı’nın en bunalımlı döneminde tahta çıkmıştır. Balkanlarda Panslavizm etkisiyle ayaklanmalar başlamış, meşrutiyet yanlısı görüşler ortaya çıkmıştır. 23 Aralık 1876’da Kânûn-i Esâsî’yi (Temel Kanun, Anayasa) ilan etmiştir, böylece I. Meşrutiyet dönemi başladı. Meclisi Mebusan ve Ayan Meclisi üyelerinden mey-

dana gelen ilk meclis göreve başladı. Birleşik Krallık, Almanya'nın birleşmesi, İtalya'nın birleşmesi Avrupada yeni dengeler oluşturdu. Bulgar İsyancılığının bastırılması, Macar Devrimcilerinin Osmanlı Devletine sığınması ve Kırım Savaşı ve Tenzil-i faiz kararı Avrupada Osmanlı aleyhine tepkilere yol açtığı karışık bir dönemin padişahıdır. Sırbistan ve Karadağ ile savaş, 1877-78 Rus Savaşı, Bosna-Hersek'in, Kıbrıs'ın işgali (1878), Tunus'un işgali (1881), borçların ödenememesi ve Duyun-u Umu miye (Borçlar idaresi) kurulması, Yunanistan ilhaki, Mısır'ın ve Somali'nin Birleşik Krallık tarafından işgal edilmesi, Habeş'in işgali, Ermeni isyanları, Kuveyt, Suudi Arabistan'ın özerklik kazanması, Yemen İsyanı, Bulgaristan'ın bağımsızlığı, II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ve 31 Mart Ayaklanması ve taht indirilmesi gibi olaylar, onun döneminin olaylarıdır.

Diğer fikir çevreleri gibi Türkçülüğün gelişiminde de belirleyici olan unsur kargaşa yönetiminde başarı şansının Türkçülük fikrine dayanmak zorunda olduğu düşüncesidir. Bununla birlikte Osmanlıcılık, İslamcılık da "Kızıl Elma" ülküsünün Batı ufuklarına ulaşmayı hedef alan değişik tezahürlerin adı olmaktan başka bir şey değildir. Bu nedenle bu dönemin entelektüellerini Osmanlıcılığı da, İslamcılığı da hatta Türkçülüğü de savunsa da aslında aynı ülkeye inanmış dava adamları olarak görmek gerekir. Amaç "Kızıl Elma", "İlayı Kelimetullah" ülküsünü dünya politikası olarak benimsemiş Türk kalesi Osmanlı Devletini ayakta her şeye rağmen ayakta tutma sevdasıdır.

Ancak, dünyadaki gelişmelerle bu hareketlerin içine sızan bir takım mihrakların etkisiyle yanlış bir istikametle Batı'yı Allah'ın kelamı ile tecessüs etmiş Allah'ın nizamı ile yönetme ülküsüne dayanan fetihçi görüş yerini Batıcılığın tezahür etmesine neden olmuştur. Batı ile olan ilişki biçimi Osmanlı'nın mutlak üstün olduğu inancında temellenirken bu düşünce tersine çevirmiştir. Batının üstünlüğünü ilk olarak askeri alanda, daha sonra da idari ve siyasi alana da nüfuz etmiştir. Osmanlı devletinin farklılıklarını bir arada tutacak, ayrılıkçı eğilimleri frenleyecek, bir dayanışmanın yaratılması amacıyla Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi fikirler bu ihtiyacın ürünü olarak gelişmiştir.

"İlayı Kelimetullah" terimini "Kızıl Elma" te-

rimi olmadan anlamak mümkün değildir. "Kızıl Elma" üzerinde düşünüldükçe uzaklaşılan ancak uzaklaştığı oranda cazibesi artan idealler veya hayallerdir. Güneşin kor halinde battığı batıda beliren ufuk çizgisini ifade eder. Ufuk çizgisine kadar yaklaşırsanız o da o kadar sizden uzaklaşarak cazibesini hep korur. Bu nedenle "Kızıl Elma" Batı yönünde ilerlemek anlamı taşır. Osmanlıda "Kızıl Elma" ülküsü "İlayı Kelimetullah" ülküsü terimiyle yeniden ama aynı şeyi ifade etmek üzere adlandırılmıştır. Başlangıçta amaç İstanbul'un fethidir. İstanbul bu dönemde gerçek Hristiyanlar bile tehdit altında olduğu Allah nizamının karşıtı zulüm ve şirki temsil eden şeytani gücün etkisi altındaydı. İstanbul'un fethinden sonra Allah Nizamı'nın karşıtı, insanların kendilerine göre oluşturduğu "Allah" ile aldatmaya dayanan zulüm ve şirk sembolleri Roma'ya kaçırılmış ve dünyaya kin ve nefret buradan şırına edilmeye devam edilmiştir. Bu nedenle, İstanbul'un Fethi ile ülkü, Roma'da bulunan Saint-Pierre Kilisesinin mihrabındaki altın top olmuştur. Padişah II. Abdülhamit'e kadar Osmanlı'nın bütün kurumları şuurlu bir biçimde tüm cihanda Allah nizamını dünya nizamı olarak tesis etmeye çalışmışlardır. Padişah II. Abdülhamit sonrası bu amaçla fethedilen ülkeler yavaş yavaş kaybedilmeye başlanmış ve millet olarak yavaş yavaş öz güvenimizi de kaybetmeye meyletmışiz.

Kaybedilen bu öz güveni kazanabilmek için bu dönemden sonra "Osmanlıcılık", "İslamcılık" ve "Türkçülük" düşüncesine dayalı fikir akımları ile karşılaşılıyor. "Türkçülük" düşüncesi diğerlerinden farklı olarak "Osmanlıcılık" ve "İslamcılık" fikirlerinin yerini hızla doldurmuştur. Bunda batının ve diğerlerinin Türk kelimesinin anlamında "İslam" ve "Osmanlı" kavramlarının zaten içe bir kavram olmasının ilk ve en önemli etken olduğunu ifade etmek gerekir. Türkçülük başlangıçta sadece dil ve edebiyat alanında ceviz kabuğunu kırarak filizlenmiş, meyvelerini Osmanlı entelektüelleri arasında vermeye başlamış ve bundan sonra hızlı bir gelişme ile bir siyasi akım halinde ülke politikasını doğal olarak etkilemiştir.

Osmanlı dünya siyasetinde önemli üstünlüklerinden bir olan Fenerli Rumların (Osmanlı döneminde Fener semtinde oturan zengin, nüfuz sahibi

ve imtiyazlı Rum aileleridir. Osmanlı'nın Avrupa devletleri ile ilişkilerinde tercümanlık, diplomasi faaliyetlerini yürüten Rum aileler. Eflak-Boğdan eyaletlerine voyvoda olarak da atanmışlardır. Zamanla buralarda güçlenen Rumlar, Filiki Eterya Derneği'nin başına Boğdan voyvodası (Bey) Aleksandros İpsiladis Yunan Bağımsızlık savaşını başlatmasıyla, Osmanlı Devleti'nde etkileri azaldı. Osmanlıya ihanet eden Rum aileleri, bir daha devlet hizmetine alınmadı.) önce Fransız ihtilali sonra Doğu tarzı Pan-milliyetçilik Panslavizm'den etkilenmeleri sonrasında yaptıkları faaliyetler nedeniyle dış politikadan uzaklaştırılmıştır. Ancak bu uzaklaştırma Osmanlı'nın yararına değil zararına olduğunu söylemek zorundayız. Bu tarihten itibaren Lisan okulları ile boşluk doldurulmaya çalışılmış ve Türk dış politikası çoğunluğu buradan mezun olan Batıyı tanımayan, yabancı dile tam hâkim olmayan stajyer diplomatların elinde kalmıştır.

Balkan Savaşları ile birlikte imparatorluk sınırları içindeki unsurlar bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devriminden etkilenerek Osmanlı Devleti'nden bağımsız olma düşünceleri gütmeğe başladılar. 19. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devletinin Boğdan eyaletine bey olarak atadığı Konstantin İpsilantis'in oğlu Aleksandros İpsilantis, Filiki Eterya Derneğinin başına geçerek Yunan Bağımsızlık Savaşını başlatmış. Filiki Eterya, Anlamı Dostluk (Arkaşlık) Derneği'dir. 1814'te Rusya'da Ukrayna sınırları içerisinde Odesa'da kuruldu. Amacı Yunan Bağımsızlığını sağlayarak Bizans'ı yeniden canlandırmaktı. Dernek 1818'de İstanbul'a taşındı. Derneğin başına Aleksandros İpsilantis getirildi. Megali İdea (Büyük Yunanistan) fikrini savundu. Anka Kuş'unu simge olarak seçtiler. 1768-1774 savaşlarına son veren Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ruslar, Osmanlı Ortodoks'larını himaye etme hakkını elde ederek, bu yolla Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma imkânını elde ettiler ve zengin bir konsolosluk ağı kurdular. 1783 yılında Kırım'ı ilhak eden II. Katerina, Osmanlı Devleti'ne son vererek Bizans'ı kendi hâkimiyetinde yeniden kurabileceğine inanmaya başladı. Avusturya İmparatoru II. Joseph ile ittifak yaptı. İki hükümdar "Grek Projesi" denilen anlaşmayı yaptılar. Buna göre

Rusya ve Avusturya Osmanlı topraklarını kendi aralarında paylaştılar ve İstanbul'un alınmasından sonra Bizans'ı yeniden kurup başına, Katerina'nın torunu Grandük Konstantin'in geçirilmesini kararlaştırdılar. 1787 yılında Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının altında yatan sebep bu "Grek Projesi" dir.

1829 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığının tanınmasından sonra birçok Fenerli Rum yeni kurulan Yunanistan Krallığında yüksek kademelerde görevlere getirilmişlerdir. Hatta bazı Fenerli Rumlar Yunanistan'ın elçisi olarak İstanbul'a geri bile gönderildiler. Bu tarihten sonra Osmanlılar eskiden çok güven besledikleri Fenerli Rumlara kendi ülkelerine ihanet etmiş gözüyle baktılar. Bir daha Fenerli Rumlara devletin yüksek kademelerinde görev verilmedi. Böylece Fenerli Rumların Osmanlı Devletindeki etkileri azalırken buna paralel olarak da Osmanlı'nın diplomasi alanında dünyadaki etkisi de azalmıştır. Dış dünyaya yönelik istihbarat faaliyetleri de bundan etkilenmiştir.

Hristiyan çevrelerin Osmanlıya isyan etmesi Sultan İkinci Abdülhamit'in İslamcılık fikrine sarılmış ve bu sayede Müslüman unsurların kopmasını engellemeye çalışmıştır. Çok uluslu Osmanlı devletinin etnik ve dinî unsurları özdeşleştirme amacı güdülmüştür. Milliyetçiliğin İslamlıkla buluşturulduğu "İslamcılık" benimsenmiştir. İslamcılık, "İslam'ın inanç değerlerini bir ideoloji ve politika olarak yorumlayarak, ideoloji ve politikasının dayanağı da hilafet makamı olarak belirlemiştir. Ancak "İslamcılık" anlayışına dayalı politikalara rağmen toprak kayıpları engellenememiş ve devleti doğal sınırlarına çekilmek zorunda kalmıştır. Balkan savaşının patlak vermesi ve Balkan devletleri bağımsızlıklarını kazanması önlenememiş; bu gelişmeler, Türkçülüğün kültürel bir hareket boyutundan siyasi bir hareket boyutuna sıçramasına neden olmuştur. Bu temel Atatürk milliyetçiliğinin oluşmasında çok etkili olmuştur. Bağımsızlık unsuru Atatürk milliyetçiliğinin en önemli önceliği olmuştur. Mustafa Kemal'in bizzat kişiliğinde somutlaşan bağımsızlık anlayışı Atatürk milliyetçiliğine yön veren temel olgudur. Mustafa Kemal Atatürk tam bağımsızlığa dayanan, kendi gerçeklerinin bilincinde bir millet anlayış oluşturmaya

çalışmıştır. Büyük Turan özlemi, tarihimizin her döneminde olduğu gibi Atatürk milliyetçiliğinde de varlığını korumuştur.

Türkçülük fikri “pan”cı ya da irredentist bir anlayışla belli bir ırkın üstünlüğüne dayalı olarak değil, aksine ırk, kavim, coğrafya gibi faktörlerden daha çok milletin; dilce, dince ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan topluluk olduğu fikrine dayanmıştır. Bu bir tür kültürel milliyetçiliktir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Türkiye'nin de savaş tehdidi ile karşı karşıya bulunması, Irkçı ve Turancılar Turan kavimlerinin birleşmesi zamanının geldiğini savunmuşlar. Almanların eline düşen Türk asıllı askerlerin Yahudiler gibi sünnetli olmasından kaynaklanan ve onlarında Yahudi olarak değerlendirme tehlikesi nedeniyle Almanya üzerinde etkili olma çalışmışlardır.

Rusya'dan göç eden Türkçülerinde önceliği olan bu mesele yüzünden Türkiye'de özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Irkçılık ve Turancılık yeniden canlanmıştır. 1930'larda Nihal Atsız öncülüğünde başlayan hareket meyvesini vermiştir.

I. Türkçülük Fikrinin Amaçları:

Türklerle bir milliyet bilinci ve milli ülküler aşılmalıdır. Bunlar olmadan başarı olasılığı yoktur. Modernleşmek gereklidir. Ancak bu körü körüne bir Batı taklitçiliği biçiminde olmayacaktır. İslam dünyası ile iyi ilişkiler kurulmalıdır. Türkçülük İslam'a aykırı bir düşünce değildir. Siyasal amaçlara ulaşabilmek için, ulusal bir ekonomi politikası izlenmeli ve özellikle kapitülasyonlardan kurtulmak. Türkçüler, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün korunması konusunda umutsuzdurlar. Siyasal bağımsızlığın sağlanabilmesi için gerekli bir diğer aşama kültürel bağımsızlığın sağlanmasıdır. Tüm Türkleri bir araya toplayacak bir devlet oluşturulması konusunda öncülüğü, Osmanlı İmparatorluğu yapacaktır.

II. Türkçülük Fikirinin Kaynakları

a. Avrupalı Türkolog ve Oryantalistlerin Eserleri

Avrupalı Şarkiyatçı, Türkolog ve oryantalistlerin çalışmalarını bu kaynaklar arasında ilk sırada zikretmek gerekir: Avrupalı Şarkiyatçılar: Joseph de

Guignes “Histoire de Generale des Huns des turcs, des mongolos et autrestatars Ocidentaux” Arthur Lumpey Davis “Grammar of the Turkish Language”, Leon Cahun “Introduction a l'histoire de l'Asie”, Armin Hermann Vambery, F. W. Radloff, V.L.P. Thomsen Osmanlı aydınlarını etkilemiş Batılı bilim adamlarıdır. Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmani adlı eseri, Mustafa Celalettin Paşa'nın Fransız dili ile yayımladığı “Les Turcs et modernest [Eski ve Yeni Türkler]” Süleyman Paşa'nın “Tarih-i Alem”, Şeyh Süleyman Efendi'nin “Lügat-ı Çağatay ve Lisan-ı Türkî-i Osmani” tarih ve dilbilim alanında Türkçülüğün gelişimine önemli katkılar yaptı. Ayrıca Ahmet Cevdet Paşa “Tarih-i Cevdet”, Leon Cahun'un “Asya Tarihine Giriş” adlı eserini tercüme eden Necip Asım Bey, ilk “Bütün Türk Tarihi” yazarı olma şerefine sahiptir.

B. Dernek, Örgütler'in Dergilerinde Neşredilen Makaleler:

Konumuzu oluşturan “Türkçülük ve Turancılık düşüncesi” Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocakları, Genç Kalemler gibi kurumlar vasıtasıyla tecessüs etmiş; bu kurumların çıkardığı yayın organları, Türkçülük düşüncesinin zenginleşmesine, yeni bir siyasal, kültürel ve toplumsal hareket olarak Türkçülüğün doğuşuna kaynaklık etmiştir.

1. Türk Derneği:

Türk Milliyetçiliği vasfı taşıyan ilk dernek, Türk Derneği'dir. Bu ilk Türkçü derneğin kurucusu, Türk Dünyası mütefekkirlerinden Yusuf Akçura'dır. Türk Derneği 1908 yılında, Meşrutiyet'in ilanından beş ay sonra Yusuf Akçura'nın öncülüğünde kurulmuştur. Türkoloji çalışmaları yapmayı amaçlayan kültürel açıdan Türkçü; ancak, siyasi açıdan Osmanlıcılığın ağır bastığı bir dernektir. Türk Derneği Osmanlı İmparatorluğu'nu teşkil eden unsurları, dil yoluyla bütünleştirme amacını gütmüştür. Yurtiçi ve dışında şubeler açmıştır. İlk şube, Rusçuk, dördüncü şube, Macaristan'da Peşte'de açılmıştır.

Derneğin Yayınları: İlk olarak Necip Asım'ın “Türklerin Pek Eski Yazısı” ve Bursalı Mehmet Tahir'in “Türklerin Ulum ve Fünuna Hizmetleri” kitapları yayınlamıştır. (Sarınay, 2005: 106) İstanbul'da 1911'de aynı adla yayımladığı dergi, yedi sayı çıkmıştır. Dergi'de Türk tarihi, edebiyatı

ve dili, coğrafyası hakkında araştırmalar, makaleler yayımlanmıştır. Necip Asım, Veled Çelebi, Bursalı Mehmet Tahir, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Yusuf Akçura, Milaslı İsmail Hakkı, Baron Cara De Vaux, Celal Sahir, Andon Tıngır, Ispartalı Hakkı, dernek başkanı Fuat Köseraif yazı yazmış ve Mehmet Emin Yurdakul da şiirleriyle dergide yer almıştır. Dergi, ek olarak İbn Mühenna'nın "El Kitabü Lügat'it Türkiye" ve Andon Tıngır'ın "Sarfi Tahlili-i Lisan-ı Türkî (medhal)" kitaplarını vermiştir.

En önemli makalelerinden birisi, "Türklüğü Bilmeli ve Bilişmeliyiz" adlı yazıdır. Bu makale, Yusuf Akçura'ya aittir. Ünlü bir Türkolog olan Necip Asım, yazdığı "Türk Sayıları" adlı makalede, Macarca on, yüz, bin sayıların Farsça kökenli olduğunu ortaya koyar ve bu yöntemi başka sayılarla Türkçe, Çuvaşça, Yakutça gibi Türk lehçeleri üzerinde uygulayarak "Ural-Altay dilleri kuramının" desteklenmesi yönünde bir çalışma yapmamıştır. Derginin ikinci sayısında, Akyiğitoğlu Musa "Kazan Tatar şivesinde Darb-ı Meseller" makalesinde Kazan Tatarları ve Osmanlı Türklerinin akrabalıklarını ispat etmeye çalışılmıştır. M. Zühdü "Ahenk Kanunu" adlı yazıda Türk, Macar, Fin, Moğol, Manur, Samoyet, Buryat dilleri arasında ahenk kanunundan bahsederek, bu dillerin Ural Altay dilleri adıyla anıldığından bahsetmiştir. Ispartalı Hakkı "Türkçe'nin Sadeleştirilmesi" yazısında, Türkçe'nin Arapça ve Farsça etkisinden arındırılmasını ve eski Türkçeden bu yardım alınması gerektiğini vurgulamaya çalışır. Beşinci sayıda, Kazanlı Ayaz "Tatar Edebiyatı" adlı makalesinde, Tatar edebiyatı hakkında bilgi verir. Yusuf Akçura, "Yeni Keşfolunmuş Eski Bir Türk şehri" yazısında Kazlov'un ortaya çıkardığı ve "Kara Kato" adı verilen bir şehir hakkında haber vermektedir. Necip Asım benzer bir yazısında, Türklerin Orta Asya'da bıraktığı anıtlar hakkında bilgi vermiştir. Ispartalı kaleme aldığı makalesinde dil nokta-i nazarından Türk Toplulukları arasındaki ilişkinin sadeleştirilme vasıtasıyla eski dildeki benzerlikleri ve ortaklıkların gün ışığına çıkarılabileceğini belirtmektedir.

En önemli hizmeti aynı adla dergidir. Türk ve Müslüman olmayan âlimlerin de makalelerinin çıkmasında, Türkçü bir dergi ve dernek olarak

Türk derneğinin kozmopolit kökenlerine bir gönderme vardır. Kısaca, Türkçülüğün ilk örgütü ve siyasi, düşünsel tasarımı dil, kültür ve siyasi dinamiklere bağlı birlik ve dayanışma faaliyetleri bu derneğe aittir. Türk Derneği miralay Fuad Raif ve miralay Necip Asım'ın kıta görevine başlamaları, Veled elebi'nin Konya Büyük elebiliği 'ne tayin edilmesi, Yusuf Akçura'nın İstanbul'dan ayrılması, dernekle aynı adı taşıyan Türk Derneği Dergisinin kapanmasıyla sonuçlanmıştır. Derneğin üyeleri benzer amaçlarla kurulan Türk Ocağı'na katılmışlardır.

2. Türk Ocakları:

Türk Ocakları'nın Fikri bakımından kurucu nüvesi Askeri Tıbbiye öğrencileridir. 11 Mayıs 1327(1911)'de Türk ocağını kurma fikri ortaya çıkar. Yusuf Akçura, Ocak 3 Temmuz 1911'de Türk Ocağı'nın fiilen kuruluş tarihi olduğunu belirtir. 25 Mart 1912'de ise resmen kurulmuştur. Türk Ocağı'nın fiili kurulma aşamasında bir başka Türkçü dernek olarak Türk Yurdu kurulmuş; aynı adla çıkarılan dergisi de sonradan Türk Ocağı'nın adıyla özdeşleşen bir konuma gelmiştir. Ocağın maksadı, Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline çalışmaktır. Cemiyetin maksadı, akvam-ı İslamiyenin bir rükn-i mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır (2. Madde). Cemiyet maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler aarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşrederek, mektepler açmağa çalışacaktır.

C. Türkçülerin Eserleri:

1. "Turan" Kitabı

"Turan" isimli kitap, (1330/1914) yılında basılmış olup Türklük üzerine yazılmış bilimsel bir eserdir. Tekin müstearıyla (takma adıyla) Ahmet Ferit Tek, Meşrutiyet ve Cumhuriyet siyasetine yön veren siyaset adamı ve diplomatıdır. Harbiye'de okurken ittihatılardan dolayı Trablusgarp'a gönderildi. Buradan Fransa'ya geçerek Ahmet Rıza'nın yanında siyaset bilimleri tahsili yaptı. 1908 yılında kadın yazarlarımızdan Müfide Ferit ile evlendi. Meşrutiyet ilanı ile ülkeye döndü. "Milli Meşrutiyet Fırkasını" kurdu." İfham" gazetesini çıkardı. "İttihat ve Terakki" hükümetinin politikasını

eleştirdi. Bu nedenle Bursa, Sinop ve Bilecik'te sürgün hayatı yaşadı. "Damat Ferit Paşa Kabinisinde Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) tayine edildi. 1919' da "Milli Türk Fırkası" nı kurdu. İlk millet meclisinde "Maliye Bakanı" oldu. Paris temsilcisi olarak "Lozan" a katıldı. Londra, Tokyo, Varşova elçiliklerini yürüttü. "Yusuf Akçura" nın bacanağıdır. Ahmet Ferit Tek tarafından yazılan "Turan" kitabı (Ahmet Ferit Tek kitabı Sinop'ta sürgünde iken yazdı. İstanbul'da neşredildi. Kitap Tekin Alp müstearını kullanan Moiz Kohen'e atfedildi. Bu nedenle kitabın Türklerin bin yıldır gönüllerinde yaşattıkları İslâm imanı ve kardeşlik hissi yerine Türklük Hakikat-ı İrkıyesini getirmek gayesiyle yazıldığı üzerine iddialar da bulunuldu. Müslümanların ümmet bağıını koparmak için yazıldığı ileri sürüldü (Sadık Albayrak, Devrimin Çakıl Taşları). Bu görüşe Yahudi asıllı Türkolog Jacob M. Landau'da katıldı. (Jacob M.Landou, Tekinalp Bir Türk Yurtseveri). Türk Yurdu'nda çıkan (1914/1330) tanıtma yazısında Tekin müstearı adı altında gizlenen Turan muharriri Osmanlı-Türk muharrir ve edipleri arasında şayan-ı dikkat bir mevki işgal etmiş olan bir zattır" denilmektedir. Kısaca Turan'ın bir Türk'ün kaleminden çıktığı gerçeğinin delili Türk Yurdu mecmuasında yer almıştır. "Tekin" müstearını kullanan isim Ahmet Ferit Tek'tir.), ikinci Meşruiyet devri Turancılık düşüncesine ait önemli bir eserdir.(Birinci, 1999: 81-87.) Kitap, Turancılığın nasıl algılandığı konusunu işlemektedir. Ahmet Ferit Tek Türk Ocağı'nın kurucularından ve ilk resmi genel başkandır. Turan tasavvuru tarihi, kültürel, demografik, coğrafi, linguistik, ekonomik olmak üzere çok boyutlu olarak ele alınır. Bilimsel bir araştırma olan "Turan" kitabı; "Turan" ı, Türk kökenli insanların anayurdu ve Türklerin gelecekte geniş ve güçlü bir devlet olarak tekrar birleşmelerinin sembolü olarak tanımlar. Eser, Turan'ın mutlu toprakları üzerinde yoğunlaşarak Turan ülkesini tasvir eder. (Landau, 1996:28-29.) Turan kısaca "Türk Birliği" nin adıdır. Türkleri esir olarak Rusya ve Çin'in diğer imparatorluklar gibi yıkılacağını ve Büyük Turan'ın ayağa kalkacağı anlatılmıştır. Büyük Turan'da Cengizlerin altın tahtları yeniden kurulacaktır. Turan tabir-i tarih (tarihi yorum) değil, bir hakikat-ı irkiyedir. "Tu-

ran "da, bütün Türk asıllı insanların mutlu vatani "Turan" ı ve bunun politik geleceği üzerine çeşitli varsayımların irdelenmiştir. Bu kitap birbirine bağlı dokuz makaleden oluşmaktadır. Bu makaleler: Turan, İl Han'dan Cengiz Han'a, Çinli Peçesi ve Rus Çizmesi, Altın Soy, Altın Yurt, Yeşil ve Sarı Ova, Hanbalık'tan Sultanbalık'a mı?, Baygöl'den Güzeldeniz'e mi?, Yeni Turan, Yeni Cengizlik.

Eserde: İmparatorlukların geçici milletlerin ve ırkların devamlılığı düşüncesi, İl Han'dan Cengiz Han'a: Tarihte Turan'ın Kurulması, Turan devletleri ve parçalanmaları, "Çinli Peçesi" ve "Rus Çizmesi: Turan'ın iki düşmanı olduğu düşüncesi, Altın Soy: Milletin Ayırıcı Özellikleri (hassa-i farıkası) anlatıldığı bölüm, Altın Yurt: Turan coğrafyası tasviri ve ticaret yollarının anlatılması, Yeşil ve Sarı Ova: Turan'ın iklimi ve burada yetişen nebatları, bitkileri ve buna bağlı olarak ticaret yollarının üzerinde durulur, Hanbalık'tan Sultan Balık'a mı? Baygöl'den Güzel Denize mi? İsimli makale: Turan nasıl büyüyecektir? Büyük Turan'ın tamali Küçük Turan'ın sınırları anlatılır, Yeni Cengizlik: Irkların sınır engelini yıkarak birleşmeye doğru gitmesi, Coğrafya ve tarih millete mazisini öğretin bölümüdür,

2. Ziya Gökalp:

Gökalp şiirlerini başlıca dört kitapta toplamıştır: Şaki İbrahim Destanı, Kızıl Elma, Altın Işık, Yeni Hayat. Düz yazıları: Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı?, Limni ve Malta Mektupları, Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Türk Töresi, Doğru Yol, Türkçülüğün Esasları, Türk Medeniyet Tarihi, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Altın Destan, Üç Cereyan, İlm-i ve İctima Dersleri, Ameli İctimaiyat, Hars ve Medeniyet, Kuğular, Felsefe Dersleri.

Gökalp, Türkçülüğü mefkûresinin büyüklüğü bakımından üç dereceye ayırmaktadır: Türkiyecilik, Oğuzculuk yahut Türkmencilik ve Turancılık. Ona göre, "bugün gerçeklik sahasında, yalnız "Türkiyecilik" vardır. Fakat ruhların büyük bir özleyişle aradığı Kızıl Elma, gerçeklik sahasında değil hayal sahasındadır." Turan kelimesinin manasını eski Türk ilhanlıklarının geldiğini belirterek Hunlar, Göktürkler, Oğuzlar, Kırgız-Kazaklar, Cengiz Han ve son olarak ta Timurlenk ile sınırlandırır.

Turan'ın Macarlar, Tunguzlar, Finuvalar, Moğolların Turan ile bir alakalarının kalmadığını belirtir. Ona göre Turanlılar, yalnızca Türkçe konuşan milletlerdir." Gökalp'ın Turancılık anlayışını iki kategoride değerlendirebiliriz:

1. Şiir ve masal gibi edebi formun kullanılarak ifade edildiği Turancılık, 2. Sistematik, bilimsel bir forumda ele aldığı Turancılık.

Türk dili konuşan tüm dünya halklarının kültürel birliği (Turan) ve son olarak ulus devletini temeline oluşturan millî kültür ve millî bilinci eserlerinde işlemiştir. Ona göre Turan, "Türklerin tümünü içine alan ve Türk olmayanları dışta bırakan ülküsel yurttur. Turan, Türklerin oturduğu, Türkçenin konuşulduğu bütün ülkelerin toplamıdır.". Gökalp, 1915'ten sonra Turancılığı çağrıştıracak şiirler yazmamıştır. "Turan" ve "Turan Nedir?" başlıklı iki kısa yazı yazmıştır. Gökalp'ın 1914 yılında yazdığı Kızıl Elma şiiri onun Türkçü ve Turancı görüşlerinin açıkça ortaya koyar. "Kızıl Elma" kavramına Gökalp'ın sıklıkla değinir ve bu kavram ile milli bir Türk kültürü yaratma konusundaki özlemini dile getirir. Eserlerinde İslamlaşma ve Garpcıların muasırlaşma tezlerini uzlaştırma girişmiştir. Gökalp'ın Türkçülük ideolojisinin temelinde dünyadaki bütün Türkleri tek bir lider etrafında birleştirmeyi amaçlayan irredantist bir Turancılık fikri bulunmamaktadır. Gökalp Türkçülük fikrine, Oğuzculuk, Oğuzistan ve Türkiyecilik nüanslarını getirmiştir: Gökalp, "Bugün şeniyet sahasında yalnız Türkiyecilik vardır. Fakat ruhların büyük bir iştiyakla aradığı Kızıl Elma şeniyet sahasında değil, hayal sahasındadır" demektedir. Yine Gökalp'te Türkçülük kültür milliyetçiliğine doğru yol almıştır. Gökalp ayrıca kültür ve ulusun birleşmesinden doğan "ulusal kültür" kavramını temel alarak, Türkiye'nin Batı medeniyetine dâhil olabileceğini savunmuştur. Gökalp'e göre dilde ve dinde birlik esasına dayanan ulusal kültür bireyler tarafından benimsenip içselleştirildiğinde, hars ve medeniyet arasındaki ilişki bir karşıtlık ilişkisi olmaktan çıkacak ve Türkiye Batı medeniyeti içindeki yerini alacaktır. Ziya Gökalp'te Millet Millet, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından ortak olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan, bir topluluktur. Türk köylüsü onu (dili

dilime uyan, dini dinime uyan) diyerek tarif eder. "Türk Kimdir?" başlıklı başka bir çalışmasında, "Türk olmak için, yalnız Türk kanı taşımak, Türk ırkından olmak kâfi değildir. Türk olmak için her şeyden evvel Türk harsı ile terbiye görmek ve Türk mefkûresi için çalışmak şarttır. Bu şartlara haiz olmayanlara, kanca ve ırkça Türk olsalar bile "Türk" unvanını veremeyiz" demektedir.

3. Yusuf Akçura (Yosif Akçura)

Eserleri: Makaleleri, Türk Derneği, Türk Yurdu, Şura-yı Ümmet, Sırat-ı Müstakim, Taarüf-i Müslim'in, Türk, Tercüman, Malumat, İctihad, Şura, Halka Doğru, Türk Dünyası, Sabah, Siyaset ve İktisad, Hâkimiyet-i Milliye, Yeni Gün, Hilâl-i Ahmer, Sebülürreşad gibi çok sayıda dergi ve gazetede yayınlanmıştır. Yusuf Akçura'nın yayınlamış olduğu makale ve yazıları üç bölümde ele alınmaktadır:

Genel Türk Tarihi, özellikle Türkçülüğe ilişkin yapıtlar: Osmanlı Tarihi konusundaki yapıtlar, Avrupa'nın Yakın Çağ tarihinin siyasal, sosyal ve ekonomik konularıyla ilgili yazılar. Türkçe ve Fransızca olmak üzere iki grupta değerlendirilmektedir. Kitap olarak basılmış eserleri şunlardır: Osmanlı Saltanatı Müessesatı Tarihine Dair Bir Tecrübe (1903), Üç Tarz-ı Siyaset (1904), "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesi, Kahire'deki "Türk Gazetesi"nde (Türk Gazetesi, Ali Kemal'in etrafında toplanan liberaller tarafından kurulmuştur. Mısır'da yayımlanan ilk Türkçe gazetelerden biri olup, siyasi yelpazede ılımlı bir yaklaşım tarzına sahipti. Abdülhamit idaresine doğrudan saldırmaktan kaçınıyorlardı. Avrupalının zihnindeki yanlış Türk imajını düzeltmek, her yerde Türklerin hakkını müdafaa etmek, zihinlerini aydınlatmak, Türklere fikri bir hareketlilik kazandırmak istiyorlardı. Gazetelerinin adını Türk koymalarının sebebi, kaba ve köylü manasına indirgenmiş olan Türk kelimesine asli manasını kazandırmak düşüncesiydi. Bu gazetede toplanmış olan gazeteciler grubu, dış Türklerle değil, Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki Türklerle ilgileniyorlardı.) Nisan-Mayıs 1904'te üç cüz halinde yayınlanmıştır, Ulum ve Tarih (1906), Mevkufiyet Hatıraları (1907), Şura-yı Ümmette Çıkan Makalelerim (1913), Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanlarının Şimdiki Vaziyet ve Emelleri (1916),

Tarih-i Siyasi Notları (1920), Muasır Avrupa'da Siyaset ve İctimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar (1923), Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe (1924), Tarih-i Siyasi (1927), Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, Yeni Türk Devletinin Öncüleri (1928), Türk Yılı (1928), Zamanımızın Avrupa Siyasi Tarihi (1933), Osmanlı Devletinin Dağılma Devri (1934), Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Bu Vakıya Dair Başlıca Meba'lar, Şark Meselesine Dair Tarih-i Siyasi Notları (1934).

Akçura'nın Fransızca olarak hazırladığı başlıca iki eseri vardır:

1- Osmanlı Saltanatı Müessesatı Tarihine Dair Bir Tecrübe (Mezuniyet Çalışması)

2- Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanlarının şimdiki Vaziyeti ve Emelleri

Türkçülük açısından en önemli makalesi, Üç Tarz-ı Siyaset: Batılı bilim adamları, "Komünizm için Komünist Manifesto neyse Türkçülük için de Üç Tarz-ı Siyaset odur" değerlendirmesiyle Akçura'nın makalesini Türkçülüğün manifestosu olarak kabul etmişlerdir.

Makalede, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için pratik değer taşıyan üç fikir tartışılmaktadır. Bunlar Osmanlıcılık, Pan-İslamizm, Pan-Türkizmdir. Osmanlıcılığın amacı bir Osmanlı milleti meydana getirmektir. Osmanlı Devleti'nin devam edebilmesi, varlığını sürdürebilmesi için uyguladığı ve Tanzimat dönemine tekabül eden bir politikadır. Buna göre, kimse cins, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin Osmanlı vatandaşları olarak haklar ve ödevler açısından eşit hale getirmektir.

"Üç Tarz-ı Siyaset"te (Akçura, 2005: 63-74.) üzerinde durduğu üç ana konu şunlar olmuştur:

1. Bir Osmanlı ulusu meydana getirmek (Osmanlılık),

2. İslamcılığa dayanan bir devlet yapısı kurmak (İslamcılık),

3. Irka dayalı bir Türk siyasi ulusçuluğu meydana getirmek (Türkçülük).

Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük görüşlerinin karşılıklı olarak mukayesesini ilk defa Yusuf Akçura yapmıştır.

Üç Tarz-ı Siyaset'te ele alınan her üç siyasi sistemde iki ölçüte göre değerlendirilmiştir: Osmanlı Devleti'ne yararı ve uygulanabilirliği. Bununla bir-

likte yarar, fayda, çıkar, sakınca, kayıp, zarar, kolaylık, zorluk gibi kavramlar da metinde önemli rol oynar. "Tezin özgünlüğü, Pan-Türkizm tasarısının merkezine Osmanlı Devleti'ni oturtmasından geliyordu. Tez, böylece, Rusya Türklerinin birlik sağlama isteği ile Osmanlıların devleti koruma çabalarını bir senteze ulaştırıyordu. Başka bir ifadeyle, Tatar burjuvazisinin Pan-Türkist eğilimleri ile Jön Türk ideolojisinin mihenk taşı olan devleti koruma kaygısını bağdaştırmaya çalışıyordu."

Osmanlıcılık: "Osmanlı memleketindeki Müslim ve gayrimüslim halka aynı siyasi hakları tanımak ve vazifeleri yüklemek; böylece aralarında tam bir eşitlik meydana getirmek; fikir ve din bakımından tam bir serbesti vermek, bu eşitlikten ve serbestiden faydalanarak söz konusu ahaliyi aralarındaki din ve soy farkına rağmen yekdiğeri-ne karıştırarak ve temsil ederek Amerika Birleşik Hükümetlerindeki Amerikan milleti gibi, müşterek vatanla birleşmiş yeni bir millet, Osmanlı milleti meydana çıkarmak ve bütün bu zor ameliyenin neticesi olarak da 'Devlet-i Aliye-i Osmaniye'yi asli şekliyle, yani eski sınırları ile muhafaza eylemekti... Osmanlı hududu haricindeki Müslümanlar ve Türkler bununla o kadar meşgul olamazlardı. Mesele mahalli ve dâhili bir mesele idi".

İslamcılık: İslam'ı inanç, düşünce, ahlak, siyaset, idare ve hukukta hâkim kılmayı, Müslümanlar arasında birlik ve dayanışmayı tesis ederek İslam ülkelerini Batı karşısında geri kalmışlıktan kurtarmayı amaçlayan, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı aydınları tarafından savunulmaya başlayan siyasi bir fikir hareketidir. (Uçar, 1997:53; Akkuş, 2009:39.)

Türkçülük: Osmanlı toplumu geri kalmışlığın farkına vardığında, hem kendi varlığını korumak, hem de Batının gelişmişlik düzeyine ulaşmak için bir dizi yöntem denemiştir. Türkçülük de bu modernleşme ideolojilerinden biridir. (Akgül, 1996: 274.)

4. Diğer Eserler

Dil sahasında Türkçülük fikrinin ilk şuurlu izleri İbrahim Şinasi Efendi'nin eserlerinde görülür. Şinasi'nin Türkçülük fikri, dilin edebiyat şubesinde Ziya Paşa, lügat şubesinde Ahmet Vefik Paşa, filolocya(filoloji) tetkiklerinde Mustafa Celaled-

din Paşa tarafından işlenir. Ahmet Vefik Paşa'da "Bütün Türkçülük" (Panturquisme) temayülünün bazı izleri görülmektedir. Celaleddin Paşa ise Türk filologyasından başka, Türk (yalnız Osmanlı Türkü değil, umum Türk) etnologya ve tarihi ile de uğraşır. Osmanlı ülkesinde ilk defa batı kaynaklarından alınarak Türk tarihine, Türk etnologyasına dair yazılan eser, Celaleddin Paşa'nın "Eski ve Yeni Türkler" adlı filologya, etnologya, tarih ve siyasetten bahseden kitabıdır. Bu eser Türk ruhuyla, Türk menfaatlerini savunmak amacıyla yazılmış olmakla beraber, Fransızca'dır.

İlmi Türkçülüğün önderleri olarak bilinen Ahmet Vefik, Süleyman Hüsnü ve Ali Süavi'nin dil ve tarih çalışmalarıyla imparatorlukta Türklük şuurunun uyanmasında önemli rolleri olmuştur. Onların çalışmalarıyla Osmanlı tarihi yavaş yavaş Türk atmosferi içine yerleştirilmeye ve Osmanlı resmi edebiyatında "kaba, cahil, göçebe" olarak horlayıcı bir üslupla kullanılan Türk kavramı da artık geçmişte şanlı medeniyetlerin kurucusu olan, gurur duyulacak bir millet anlamını kazanmaya başlamıştır.(Bayraktutan, 1996: 56-61.)

Batı Türklerinde Türkçülüğün, Türk milliyetçiliği fikrinin ikinci faal devresi, 1877 Türk-Rus savaşından önce başlayıp 1880'e kadar devam eden dönemdir. Bu devrenin en belirgin Türkçüleri; Süleyman Paşa, Özbekler Şeyhi Süleyman Efendi, Rumelili Ahmed Midhat Efendi ile Ahmed Cevdet Paşa'dır. Bu devre Türkçülüğünün dil, tarih, eğitim ve siyaset cepheleleri vardır.

Türkçülüğün üçüncü faal evresi 1897-1900 tarihleri arasına rastlamaktadır. Bu tarihlerde Şemseddin Sami Bey, Necip Asım Bey, Veled Çelebi Efendi, Bursalı Tahir Bey, Mehmed Fuad Bey, Ahmed Hikmet Bey, şair Emin Bey, Tunalı Hilmi Bey, Ahmed Cevdet Bey, Emrullah Efendi, Necip Bey gibi Türkçüler bu arada hazırlanmışlar ve bir miktar eser yayınına da başlamışlardır.(Akçura,1978: 59-109.)

Jön Türklerin liderlerinden Mizancı Murat Tarih-i Umumi adlı eserinde Türklerin İslamiyet'in doğuşundan önceki tarihlerine dikkat çekmiştir. Ayrıca çıkardığı "Mizan" gazetesinde, Osmanlılık ve İslamcılık akımlarının yanı başında Türklüğe değer verme çabası içinde olduğu gibi milli kültü-

rün de korunmasından yanadır.

Sonuç

Osmanlıda gelişen "pan" hareketleri Batının kavramları ile açıklanamaz. Osmanlı aydınları çöküş dönemini durdurabilmek, Osmanlının başına çöken kaosu iyi yöneterek en az zayıyla devletini korumak istemiştir. Aynı zamanda Türkleri milliyet bilinci ve milli ülküler etrafından birleştirmek; modernleşmek, çağdaşlaşmak ama dinî değerleri koruyarak İslamlaşmak istemişlerdir. Türkçülük ve Turancılık konusunda Avrupalı bilim adamlarından yararlanmak isterken asla körü körüne bir Batı taklitçiliği peşinde koşulmamıştır. Batının değerlerinden yararlanmak isterken de İslam dünyası ile iyi ilişkiler kurulmamaya çalışılmıştır. Türkçülük fikrinin İslam'a aykırı bir düşünce olmadığından hareketle sadece siyasal amaçlara ulaşabilmek için, ulusal bir ekonomi politikası izlenmeye çalışılmış ve özellikle kapitülasyonlardan kurtulmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün korunmak istemişlerdir. Siyasal bağımsızlığın sağlanabilmesi için kültürel bağımsızlığın bir sonraki aşama olduğundan hareketle, Türk kültürü ile ilgili önemli eserler yazılmaya, ilmi araştırmalara dayalı yayınlar yapılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla dernek faaliyetleri en önemli etkinlik olarak görülmüştür. Tüm Türkleri bir araya toplayacak bir devlet oluşturulması konusunda öncülüğü, ancak Osmanlı İmparatorluğunun yapabileceğine inanan Rusya ve Osmanlı aydınları hayatlarının büyük bir kısmını bu fikre aşkla bağlanarak geçirmişler, bu ideal uğruna her türlü sıkıntıya göğüslerini siper etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Yusuf, (1330), Mevkûfiyet Hâtıraları, Türk Yurdu Kitâbhânesi, İstanbul.
- Akçura, Yusuf, (2005), Hatıralarım, Yayına Hazırlayan: Erdoğan Mura, Hece Yayınları, Ankara.
- Akçura, Yusuf, Türkçülük-Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, Türk Kültür Yayınları, İstanbul 1978.
- Akçuraoğlu, Yusuf, (1928), "Türkçülük", Türk Yılı 1928, İstanbul.
- Akgül M. Akgül, (1999) Türk Modernleşmesi ve Din, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Akkuş, Halil İbrahim, (2009), Yusuf Akçura'nın Din ve Toplum Anlayışı, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- Ali Kemâl, (1914), "Atâlet-i Fikriye", Peyâm, Birinci Sene, Aded: 168, İstanbul..
- Bayraktutan, Yusuf, (1996), Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları, Kültür Bakanlığı Yayınları, An-

kara.

Birinci, Ali, (1999) "Ahmet Ferit Tek ve Turan Kitabı Üzerine", Turancılık Tarihinin Kaynakları içinde, Turan Yayıncılık, İstanbul.

Devlet, Nadir, (1987), "Yusuf Akçura'nın Hayatı (1876-1935)", Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Georgon, François, (1999), Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935), Çeviren: Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Georgon, François, (2005), Türk Milliyetçiliği'nin Kökenleri, Yusuf Akçura (1876-1935), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kara, İsmail, (2005), Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri, İkinci Basılış, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Landau, Jakob M., Tekinalp: Bir Türk Yurtseveri (1883-1961), İstanbul, İletişim, 1. Baskı, 1996.

Sarıncay, Yusuf, (2005), Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları: 1912-1931, 3. Baskı, İstanbul, Ötügen Neşriyat.

Tek, Ahmet Ferit, "Turan" İstanbul, (1330/1914).

Temir, Ahmet, Yusuf Akçura, İkinci Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.

Uçar, Ramazan Uçar, (1997), Abdullah Cevdet'te Din ve Batılılaşma, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,

Yüce, Nuri, (1989), "Yusuf Akçura", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul.

Yücel, Orhan- Çakmak-Atilla, (2000), Yusuf Akçura İstanbul, Alternatif Yayınları.

BİR BİR

Ölüm gelmeden evvel söz geçmezmiş fânîye,
Neden kıymet bilinmez değersiz mi saniye?
Riya, düşmanlık, haset kör edermiş kalpleri
Mal, mülk, para uğruna tutulan kinler niye?

Zaman akıp geçmekte kaybolsa da o sihir,
İnsanların önünde hep duracaktır kibir.
Bilmesen de sen bunu bir gün öğreneceksin,
Son gemi geldiğinde herkes kaçışır bir bir.

Mehmet Nuri Parmaksız

ÇÖKDÜM OTURDUM

Garip sofrasına diz bağdaş gurup,
Eûzü Besmele, ÇEKDİM oturdum,
Yufkayı pilavın gözüne vurup,
Bir bocit ayrıntı, DİKDİM oturdum...

Bir kelle soğana yok diyemedim,
El eddim yolcuya, tek yiyemedim,

Çekilmiş ceketim, dar giyemedim,
Golumu içine, SOKDUM oturdum...

Şükür edip, kös gelerek yaslandım,
Avara gezmekden, yıldım, paslandım,
Bir zaman hızlıydım, gayrı uslandım,
Feleğe boynumu, BÜKDÜM oturdum...

Tellendirdim cuvaramı tütünden,
Eyi geldi bildircinin etinden,
Noksanım iyidir, elin netinden,
İçimi içime, DÖKDÜM oturdum...

Şindik geldi demli çayın sırası,
Şekeri beş topak, bekmez şırası,
Ehl-i keyfe hoş mekânmış burası,
Çayı yudum yudum, ÇEKDİM oturdum...

Paslı mıhlar yüreğimde takıntı,
Dıkıldı böğrüme, çıkmaz sıkıntı
Düğün varmış, temâşada çokuntu,
Halayın başında, SEKDİM oturdum...

Amanatı öyle, böyle gezdirdim,
Galp gırmadım, canda canı bezdirdim,
Hayal Denizi'nde vapır yüzdürdüm,
Dümeni, küreği, SÖKDÜM oturdum...

Yokladım zamânı, miâdım dolmuş,
Gece saat iki olmuş, üç olmuş,
Tâkatsiz bedenim, benzimse solmuş,
Yekindim sedire, ÇIKDIM oturdum...

TUNCER'im geçilmez derin hendeğin,
Yaşamım ölümdür, ölümüm düğün,
Düğümüm çözülmez, ölüme değin,
Vurarak dizime, ÇÖKDÜM oturdum...

H. Musa Tuncer

Not : Yöre dili ile yazılmıştır :)))

Bocit : sürahi

Kös : yanüstü uzanmak

Dıkıldı : girdi

Yekindim : kalktım

Çetinoğlu: Türk halk edebiyatının sözlü edebiyat olarak başladığı biliniyor. Bu konuda sizin düşünceleriniz nelerdir?

Durbilmez: Çağdaş edebiyatın kaynağı gelenekli edebiyat, gelenekli edebiyatın kaynağı da sözlü edebiyattır. Dünyada edebiyat öncelikle sözlü olarak başlamış, yazının icadıyla birlikte yazılı edebiyat ürünleri de oluşturulmuş ve geliştirilmiştir. Gelenekli Türk edebiyatının Türk halk edebiyatı (anonymous) olarak adlandırılan koluna sözlü edebiyat (oral literature) adı da verilir. Gelenekli edebiyatın en belirgin özelliği, ürünlerinin genellikle sözlü olarak oluşturulması ve sözlü icra edilmesidir. Bu sebeple, sözlü olarak oluşturulan ve geliştirilen gelenekli edebiyata “sözlü edebiyat” adı verilmesi de olağandır. Sözlü edebiyat, ortak kültürü şekillendirerek millî kültürün temelini oluşturur. Yani vurgulayarak söyleyecek olursak, sözlü iletişim içinde estetik ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan toplulukların “millet” olma yolunda beslendikleri kaynaklardan biri de sözlü edebiyattır.

Çetinoğlu: Sözlü edebiyatımızın ilk örneklerinin yer aldığı kaynaklar hakkında bilgi lütfeder misiniz?

Durbilmez: Sözlü edebiyat örnekleri araştırılırken sözlü kültür kaynaklarının hafızalarına ve yazılı kültür kaynaklarına müracaat edilir. Son yıllarda elektronik kültür ortamlarında kaydedilen sözlü edebiyat ürünleri de mevcuttur. Yazıtlar, mezar taşları, cönkler, mecmualar, seyahatnameler, fetvalar, tarih kitapları, din kitapları, sözlükler gibi yazılı kültür kaynaklarında sözlü edebiyattan geçen örnekler rastlamak mümkündür. Söz gelimi Çin tarihleri, Yenisey mezar taşları, Orkun yazıtları gibi yazılı kaynaklar bunlar arasında önemli bir yer tutar. Kutadgu Bilig, Divânu Lügâti't-Türk, Kodeks Kumanikus (Codex Cumanicus) gibi yazılı kaynaklar da sözlü edebiyattan derlenen ürünlerin yer aldığı önemli kaynaklar arasındadır.

Sözlü edebiyattan yazıya geçirilen ilk ürünler arasında atasözleri ve deyimler büyük yer tutar. Hem nazım hem de nesir örnekleri bulunan atasözleri kalıplaşmış özlü sözlerdir. Atasözlerine yer

veren en eski kaynaklar arasında Yenisey Mezar Taşları, Köktürk Yazıtları, Divânu Lügâti't-Türk ve Uygur dönemi yazılı metinlerini saymak mümkündür. 11. yüzyılda Balasagunlu Yusuf Has Hâcip tarafından yazılan Kutadgu Bilig'de de çok sayıda atasözü ve deyim yer almaktadır. Arat neşrine göre, eski Uygur metinleri içinde yazıya geçirilmiş 14 atasözü vardır.

Sözlü edebiyatın oluşturucuları ve aktarıcıları arasında halk şairlerinin önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Adı bilinen en eski halk şairi Aprınçor Tigin'dir. Uygur döneminden kalan Mani, Burkan ve İslâm muhitlerinde oluşturulup yazıya geçirilen manzumeler eski Türk şiirinin örnekleri arasında öne çıkar. Eski Türk şiirinin tür ve şekilleriyle ilgili bilgi ve örnekler için Divânu Lügâti't-Türk'ün ne kadar önem taşıdığı da bilinmektedir.

Kök-Türklerin kurttan türeyişi, Uygur Türklerinin türeyişi ve göçü ile ilgili mitolojik ve destansı özellikler taşıyan efsane metinlerine Çin kaynaklarında, Acem kaynaklarında rastlıyoruz. Saka destanlarından Şu hakkında Divânu Lügâti't-Türk'te bilgi ve örnekler yer alır.

13.-16. yüzyıllar arasında yazıya geçirildiği tartışılan Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı da ilk destan örnekleri arasında yer alır.

Altun Yaruk, Prens Kalyanamkara ve Papamkara, Türkische Turfantexte, Uigurica gibi kaynaklarda masalsı örnekler rastlamak mümkündür. Prens Kalyanamkara ve Papamkara ile Aç Pars hikâyelerinde “ağıt” örneği sayılabilecek manzumeler de mevcuttur. Ağıt (sagu) örnekleri açısından Divânu Lügâti't-Türk'ün önemi de büyüktür. Söz gelimi Divânu Lügâti't-Türk'te geçen Alp Er Tonga sagusu, Alp Er Tonga destanından izler taşıması bakımından da önemlidir.

Misyoner papazların 14. yüzyılda yazıya geçirdikleri Kodeks Kumanikus (Codex Cumanicus), sözlü edebiyattan yazıya geçirilmiş bilmece örnekleri açısından en eski ve önemli bir kaynaktır. Bu eserde 46 bilmece metnine yer verilmiştir. 1999-2000 yılları arasında Kazakistan'dan derlediğimiz jumbaklar (bilmeceler) arasındaki bazı örnekler,

bu bilmecelerin bir kısmının günümüzde de sözlü gelenek içinde yaşamaya devam ettiğini gösterir.

Çetinoğlu: Sözlü edebiyatımız hangi özelliklere sahiptir?

Durbilmez: Halk biliminin mahiyeti ile ilgili özellikleri, Amerikalı halkbilimcilerden Francis Lee Utley ve Jan Harold Brunvand'ın çalışmalarından hareketle, Dursun Yıldırım; “Sözlü Olma /oral, verbal/ Özelliği”, “Geleneğe Bağlılık /tradition/ Özelliği”, “Çeşitlenme / variant/ Özelliği”, “Anonimlik /anonymous/ Özelliği” ve “Kalıplaşma /formularization/ Özelliği” olarak özetler. Sözlü edebiyat da halk biliminin inceleme alanına girdiği için, aynı özellikleri bu edebiyatı oluşturan ürünlerinde de görmek mümkündür.

Öncelikle belirtmeliyim ki, sözlü edebiyatın en belirgin özelliklerinden biri “sözlü” oluşudur. Bu özellik, söz konusu edebiyatın adını bile verecek bir öncelik taşır. Malzemesi “söz”e dayanan ürünlerden oluşan bu edebiyatın ürünleri de sözlü olarak icra edilir. Sözlü iletişimde genellikle doğmaca (irticalen) söyleme yaygındır. Sözlü edebiyat ürünlerinin de genellikle doğmaca olarak oluşturulması sözlü iletişimden kaynaklanmaktadır. Yazılı edebiyat üreticisi sanatçılar bir metni oluştururken düşünme, hazırlık yapma ve metin üzerinde beğenmedikleri yerleri değiştirme imkânına sahiptir; fakat sözlü edebiyat temsilcileri bu imkândan büyük ölçüde mahrumdur. Sözlü edebiyat temsilcilerinin sözlü kültür ortamı içindeki yetiştirme süreçleri de “hazırlık süreci” olarak kabul edilse bile, bu sürecin doğrudan ürünle bir ilişkisi söz konusu değildir. Bu süreç bir ürünün oluşturulması süreci değil, sözlü edebiyat temsilcisinin çıraklıktan ustalığa geçiş sürecidir.

Sözlü edebiyat donmamış, yani “her dem yenden doğan” edebiyat demektir. Sözlü edebiyat içinde anlatılan hikâyelerin genel bir yapısı zihinde şekillenmiş olsa bile, aynı hikâyeyi aynı anlatıcı değişik zaman ve/ veya mekânda, değişik dinleyici topluluğu karşısında tekrar anlatırken değiştirebiliyorsa bunun asıl sebebi iletişimin sözlü oluşudur. Demek ki sözlü olarak icra edilen edebiyat ürünlerinin çeşitlenmesi de beklenen bir durumdur. Yani sözlü edebiyat ürünlerinin belirgin özelliklerinden

biri olan “çeşitlenme” de bu ürünlerin sözlü olarak icra edilmesiyle ilişkilidir. Sözlü edebiyat ürünlerinin yapısına, muhtevasına, işlevlerine eklenen unsurlar olabileceği gibi, bunlardan bazı unsurlar da çıkarılabilmektedir. Çeşitlenmeyi hafıza yanılmasına bağlamak doğru değildir. Sözlü edebiyat temsilcileri ne kadar sağlam hafızaya sahip olursa olsun, icra edilen ürünlerin az ya da çok çeşitlenmesi olağandır. Sözlü edebiyattaki çeşitlenme; icra edicinin ustalığı, eğilimi, birikimi, o anki psikolojik durumu, dinleyicilerin durumu, zaman ve mekân gibi hususlardan etkilenir. Yazılı edebiyat ise yazıya aktarılmış, kaydedilmiş bir edebiyattır. Yazılı metinlerdeki nüsha farklılıklarını birer çeşitlenme olarak kabul etsek bile, sözlü edebiyat ürünlerindeki çeşitlenme özelliğinin çok daha fazla olduğunu da belirtmeliyiz. Yeri gelmişken söylemek gerekirse, yazıya aktarılmış gelenekli edebiyat ürünlerini de sözlü edebiyat ürünlerinin birer eş-metni (variant) veya benzer metni (variation) olarak görmek mümkündür. Zaten çağlar boyunca gelişen yazılı edebiyatın kaynağı da sözlü edebiyattır.

“Sözlü” icra özelliğiyle “çeşitlenme” özelliği nasıl ilişkiliyse, “çeşitlenme” özelliğiyle de “uyarlanabilme” özelliği ilişkilidir. Sözlü edebiyat ürünlerindeki uyarlanabilirlik özelliği, coğrafyayı vatanlaştırma sürecinde sözlü edebiyat ürünlerinden yararlanmayı da beraberinde getirmiştir. Sözlü edebiyatın “uyarlanabilme” özelliğinden yararlanan sözlü edebiyat temsilcileri, hafızalarında yaşadıkları sözlü edebiyat ürünlerini taşıdıkları yeni topraklarla da bütünleştirerek, coğrafyaya Türk kültür mührünü de vurmuşlardır. Böylelikle Nasrettin Hoca'nın göle yoğurt mayalamasıyla ilgili fıkra Türkiye'de Konya'daki bir göle bağlı olarak anlatılırken, Kırgızistan'da da Issık göle ilişkilendirilerek anlatılabilmektedir. Köroğlu anlatıları hem Kazakistan'da, hem Kırgızistan'da, hem Özbekistan'da, hem Türkmenistan'da, hem Türkiye'de hem de başka Türk yurtlarında o coğrafyalarla bütünleştirilerek anlatılabiliyorsa, bunu sözlü edebiyatın uyarlanabilme özelliğinde aramak gerekir. Farklı anlatılarda ve manzum ürünlerde de benzer özelliklerle karşılaşmak mümkündür. Bu kadarı bile konunun anlaşılmasına yetecektir.

Sözlü edebiyatın en önemli özelliklerinden biri de gelenekli oluşudur. Bu edebiyat ürünleri geleneğin belirlediği bir yapıya bağlı olarak oluşturulmaları yanında, icra geleneğine de uygun şekilde sunulmak zorundadır. Geleneğin hem sözlü edebiyat temsilcileri hem de dinleyicileri üzerinde yaptırımları vardır. Söz gelimi ağıt söyleme geleneği olduğu gibi, ağıt söylenirken dinleyicilerin uyması gereken gelenek şartları da vardır. Sözlü edebiyat temsilcilerinin önceliği “özgün” ürün oluşturma değil, “geleneğe uygun” ürün oluşturmaktır. Bu sebeple, geleneğe göre oluşturulan sözlü edebiyat ürünleri, geleneğe bağlı olarak da icra edilir.

Geleneğe bağlı olma özelliğinin olağan bir sonucu da “kalıplaşma” özelliğidir. Gelenek içinde zamanla türleri belirginleştiren ana yapılar ve anlatım özellikleri oluşmuştur. Sözlü edebiyat ürünlerinin eklenen veya çıkarılan yerleri olsa da kalıplaşan yapıları da mevcuttur.

Sözlü edebiyat ürünlerini halk o kadar benimsemiştir ki, bu ürünleri ilk oluşturan kişileri önemsememiş ve unutmuştur. İlk söyleyicileri unutulurken halk tarafından sahiplenilen ürünler, ortak kültür mirası olarak millî kültür içinde önemli bir yer tutar.

Çetinoğlu: Sözlü ve yazılı halk edebiyatımızın Türk milletinin karakterinin oluşmasındaki etkileri hakkında neler söylemek istersiniz?

Durbilmez: Bireyin karakter oluşumunda aldığı eğitimin yeri ve önemi ne kadar büyük ise, milletin karakterinin oluşumunda da “halk edebiyatı” adı verilen gelenekli edebiyatın büyük bir yeri ve önemi vardır. Yeni nesillerin sağlam bir karakter kazanmasında sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerinin etkisi göz ardı edilemez. En eski zamanlardan beri yazılı ve sözlü edebiyatımızda yer alan “açların doyurulması, çıplakların giydirilmesi” telkini nesilden nesile kutlu bir miras olarak aktarıldığı için, karakteri bu telkinle şekillenen Türkler üç kıtaya yayılarak insanlığa sevgi, hoşgörü ve adalet götürmeyi başarmıştır. “Sana taş ile vurana sen aş ile var” şeklinde atasözü olan bir millet elbette Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş Velî gibi sevgi önderlerini yetiştirecektir. “Yakınma yekin” şeklinde bir atasözüne sahip Türk milletinin en olumsuz şartlarda bile pes

etmeyeceği ve bir çıkış yolu bulmaya çalışacağı anlaşılır. Aynı şekilde, Ergenekon destanını inceleyen bir yabancı Türk milletinin karakter özelliklerini kolaylıkla anlayacak ve bağımsız yaşama özelliğinin kültür kökenlerini çözmüş olacaktır. “Türkü anlamak için türkü dinlemek gerekir” sözü de Türk milletinin karakterini oluşturan ve yansıtan halk edebiyatı ürünleri arasında türkülerin taşıdığı önemi yansıtır. Kısaca söylemek gerekirse, bir milletin karakterini anlamak için öncelikle o milletin gelenekli edebiyat ürünlerine bakmak gerekir. Türk milletinin karakterini oluşturan ve yansıtan “halk edebiyatı” ürünleri arasında özellikle atasözleri, fıkralar, türküler, ağıtlar, ölçülü sözler önemli bir yer tutar. Bu sebeple, bir ülkeyi ele geçirmek isteyen sömürgeci ülkeler de öncelikle o ülkenin sözlü ve yazılı halk edebiyatı ürünlerini incelemekte ve o milletin karakterini anlayarak ona göre bir yol izlemektedirler.

Çetinoğlu: Günümüzün gençleri, halk edebiyatımızın hayli uzağındalar. Bu konuları sebebiyle onların neleri kaybettiklerini düşünüyorsunuz?

Durbilmez: Günümüz insanların gittikçe yalnızlaşmasında ve sağlam bir iletişim kuramamasında bu zenginliklerden nasiplenmemelerinin etkisi büyüktür. Halk edebiyatının uzağında olan insanların aile hayatları da, meslek hayatları da, sosyal hayatları da renksizdir. Sözlü edebiyatta göz teması çok önemlidir. Sözlü edebiyat, dinleyici ile icracı arasında oluşan gizli bir bağ sonucu şekillenir. Meselâ, ne kadar masal filmi izlerse izlesin, büyüklerinden masal dinlememiş bir çocuk, büyüyünce de kalabalıklar içinde yalnızlık yaşıyor. Masal ve hikâye dinlemeden büyüyen bir insanın hayal dünyası yeterince gelişemez. Fıkra bilmeyen bir insan kavga etmeye daha meyillidir. Atasözü, mani, ölçülü sözler, şiirler bilmeyen bir insan ikili ilişkilerde zorluklar çeker. Millî ve insanî değerlerden uzaklaşmanın temelinde halk edebiyatından yeterince beslenmemek vardır. Sözü uzatmaya gerek yok. Millî kimliği oluşturan halk edebiyatından beslenmeyen nesiller kimliklerini, ruhlarını, insanlıklarını kaybediyorlar.

Röportaj Yapılan Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ Kimdir?

15 Kasım 1968'de, Yozgat'ın Sorgun ilçesinin Taşpınar köyünde doğdu. İlkokulu Sorgun Ağâh Efendi İlkokulu'nda (1981), ortaokulu Sorgun Lisesi Ortaokulu'nda (1984), liseyi Yozgat Teknik Lisesi'nde tamamladı (1987). Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde başladığı (1987) yükseköğrenimini 1991 yılında tamamladı. Aynı yıl, 'Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni' olarak Digor Lisesi'ne (Digor İlçesi /Kars) tayin edildi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün 'Türk Dili ve Edebiyatı' ana bilim dalı 'Türk Halk Edebiyatı' bilim dalında da yüksek lisans yapmaya başladı (1991). "Araştırma Görevliliği Sınavı"nı da kazanarak (1991) Türk Halk Edebiyatı Araştırma Görevlisi, yüksek lisans tezini savunarak 1993 yılında 'Türk Halk Edebiyatı Bilim Uzmanı' oldu. Aynı yıl Azerbaycan'a 'Misafir Öğretim Üyesi' olarak davet edildi ve burada dersler verdi, 'Dekan Yardımcısı', 'Dekan Vekili' ve 'Bölüm Başkanı' olarak da görev yaptı (1993-1994). Eş zamanlı olarak Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Nizami Adına Edebiyat Enstitüsü Folklor Şubesi'ne de 'Doktorant' olarak kabul edildi. 1994 yılında Erciyes Üniversitesi'ndeki görevine döndü. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 'Türk Dili ve Edebiyatı' ana bilim dalı 'Türk Halk Edebiyatı' bilim dalında doktora yapmaya başladı. 1998 yılında 'Türk Edebiyatı Doktoru', 1999 yılında Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi anabilim dalında 'Öğretim Görevlisi' oldu. Aynı yıl Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi'nde 'Misafir Öğretim Üyesi' olarak ders vermek üzere Kazakistan'a davet edildi. Burada aynı zamanda Tarih-Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 'Başkan Yardımcısı' olarak da görev yaptı. Askerlik görevini 2000 yılında kısa dönem olarak Samsun Sahra Sıhhiye Okulu Merkez Komutanlığında tamamladı. 2010 yılında 'Doçent' oldu. Yurt içinde ve yurt dışında 50'den fazla 'bilimsel' makalesi yayımlandı. Yurt içinde ve değişik ülkelerde yapılan millî ve milletlerarası kongrelerde 100'e yakın bildiri sundu. 24 araştırma-inceleme kitabı / kitap bölümü, 6 şiir kitabı yayımlandı. Edebiyat dünyasına şiirle

adım atan Durbilmez'in şiirleri Rusça, İngilizce, Almanca, Japonca, Felemenkçe ve değişik Türk lehçelerine/ şivelerine çevrildi. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Bulgaristan, Kosova, Makedonya, Moldova, Tataristan, gibi kimi Avrasya ülkelerindeki çeşitli güldeste, dergi ve gazetelerde şiirleri yayımlandı. Hayatı ve çalışmaları hakkında yurt içinde ve yurt dışında çeşitli tezler yapıldı, makaleler yazıldı.

Bayram Durbilmez tarafından yazılan kitaplar veya kitaplarda bölümler:

1. Destanlarla Erzincan, (B. S. Özsoy ve N. Aslan ile birlikte), Erciyes Üniversitesi yayınları: Kayseri, 1992.

2. Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri, Geçit yayınları: Kayseri, 1998. (4. Baskı, Akçağ yayınları: Ankara, 2016)

3. Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs, Geçit yayınları: Kayseri, 1999.

4. Âşık Meydânî, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler, Laçın yayınları: Kayseri, 2000.

5. Türk Halk Kültüründe Hoşgörü, Bizim Gençlik yayınları: Kayseri, 2002. (2. Baskı Kayseri, 2003)

6. Kayseri ve Yöresi Halkbilimi Kaynakçası, Bizim Gençlik yayınları: Kayseri, 2002.

7. Sorgunlu Sıdkı Baba Dîvânı, (İnceleme- Metinler), Bizim Gençlik yayınları: Kayseri, 2003. (2. Baskı, Kayseri, 2014)

8. "Manas Destanındaki Kimi Motiflerin Türk Halk Kültüründeki Yansımaları", Halkbilimi Araştırmaları-Forschungen für Volkerkunde, 2. Kitap, (Eylül 2003), 154-176, İstanbul-Aachen/ Almanya, 2003.

9. "Âşıkların Diliyle Erciyes Dağı", Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan, (Hzl. A. B. Alptekin), 554-570, Kömen- SOTA yayınları: Konya- Haarlem, 2006.

10. Ozan Gürbüz Değer, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler, Kültür Ajans yayınları: Ankara, 2007.

11. I. Hacılar Sempozyumu (11-13 Mayıs 2007) Bildirileri, (M. Argunşah ve İ. Görkem ile), Kayseri, 2008.

12. Üniversiteler İçin Dil ve Anlatım (H. Yeniçeri, U. Çakır, S. Koç ve K. Deniz ile), Gazi Kitabevi yayınları: Ankara, 2011.

13. Vefatının 15. Yıldönümünde Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu, Laçın yayınları: Kayseri, 2013.

14. “Gelenekli Türk Tiyatrosunda Mahallî Bir Tip: Kayserili”, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’na Armağan, (Hzl. M. Ergun), 119-129, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü yayınları: Ankara, 2013.

15. “Eski Yugoslavya Ülkelerinin Türk Halkbilimi Ürünleri Hakkında Türkiye’de Yapılan Çalışmalar”, Muzaffer Akkuş Armağanı, 149-199, Kömen yayınları: Konya, 2013.

16. Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu/ Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Kardeşler Matbaası: Kayseri, 2014.

17. Türk Dilinin ve Edebiyatının Yayılma Alanları/ Bilgi Şöleni Bildirileri, (N. Özkan ile), 139-266, Akçağ yayınları: Ankara, 2014.

18. “Yozgatlı Halk Şairlerinin Diliyle Kıbrıs”, Prof. Dr. Ali Çelik Armağanı, (Hzl. C. Gökşen), 139-266, Akçağ yayınları: Ankara, 2014.

19. Âşık Türkmenoğlu/ Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme, Kardeşler Matbaası: Kayseri, 2015.

20. Âşık Hasretî’nin Şiir Sanatı, Kardeşler Matbaası: Kayseri, 2015.

21. “Kazakistan’da Bilmecce (=Jumbak) Sorma Geleneği”, Prof. Dr. Erman Artun Armağanı, (Hzl. R. Şenesen- Z. Elbir), 181-200, Adana, 2015.

22. “Anadolu’da Yaşayan Halk Hekimi Kamlar / Şamanlar: Ocaklılar”, Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı, (Hzl. İ. Dilek- F. Türker), 99-106, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları: Ankara, 2015.

23. “Hatayî’nin Anadolu Sahası Halk Şairlerine Etkileri ve Sıdkı Baba Divanında Geçen ‘Vardım Kırklar Meclisine’ Şiiri Üzerine Metinlerarası Bir Yaklaşım”, Kaygusuzun Bilge Torunu Abdurrahman Güzel Armağanı, (Hzl. H. Duran), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları: Ankara, 2016.

24. Âşık Hasretî’nin Atışma Sanatı Üzerine Bir İnceleme, Laçın Yayınları: Ankara, 2016.

25. Gelenekli Türk Anlatıları-1, ÖtükenYayınları: İstanbul, 2017.

Not: Yazarın kültür ve sanat ağırlıklı kitapları ile başka yazarların / şairlerin eserlerine yazdığı takdim yazıları da mevcuttur.

Araştırma-İnceleme Ödülleri: ERÜ Öğrenci Dernekleri Türk Dünyası Kültürüne Hizmet Ödülü (1994), Geçit Yayınları Kayseri Kültürüne Hizmet Ödülü (2002), Folklor Araştırmaları Kurumu Türk Halk Kültürüne Hizmet Ödülü (2003), Âşık Meydanî Vakfı Âşıklık Geleneğine Hizmet Ödülü (2004), Motif Vakfı Halk Bilimi Teşvik Ödülü (2005), Kayseri Sağlık Bilimleri Enstitüsü Türklük Bilimine Hizmet Ödülü (2006), Yazarlar Birliği Kayseri Şubesi İnceleme Ödülü (2007), TÜBİTAK- Yayın Teşvik Ödülü (2009, 2010, 2013, 2016), YOFSAD- Yozgat Folkloruna Hizmet Ödülü (2015).

ÖMÜR

Kimi açlıktan ölür, kimi fazla yemekten,

Kimi kederden ağlar, kimi fazla gülmekten.

Kimisi pastırmayı dilimler ince ince,

Kimi ekmek bulamaz; muhtaç una, pirince,

Kimi çok oturmaktan bir daha da kalkamaz,

Kimisi kalkmak için dizde takat bulamaz

Ağzını bıçak açmaz, kimi doğarken susmuş,

Kimi açmış bir kere, kapatmayı unutmuş.

Kimisi hasret suya, kimi çıkmaz havuzdan

Kimisi kavruluyor, kimi ev yapar buzdan.

Kimisi hazır bulmuş, sıkıntıdan bunalır,

Kimi bir lokma için dağı taşı dolanır.

Kimisi zorla alır fakirin katığını,

Kimisine bırakır zehirli atığını.

Kimisi uyuyamaz, kalınlaşmış ensesi,

Kimisini uyutmaz boş midesinin sesi.

“Komşuları aç iken, tok yatanda” kabahat.

Bilinse hak, adalet; hepsi de eder rahat,

Paylaşılmazsa nimet, devam ederse zulüm,

Hesap vermek üzere ömrü bitirir ölüm.

Selçuk KARAMAN

CEVABI BİR MÜZİK ALETİ OLAN BİLMECELER

Enes Malik ÖZER, Sait ÖZER

Özet:

Büyük bir hazine olan bilmeceler insanlığın ortak mirası olup, başlı başına bir zenginlik kaynağıdır. Bilmecesi olmayan bir kültür hemen hemen yoktur. Anonim bir tür olan bilmeceler Türkler tarafından da eskiden beri bilinmektedir. Varlığını uzun yıllar sürdürmesinin önemli nedenlerinden biri de diğer edebi türlerle birlikte kullanılmasıdır. Bu kültür hazinelerinde sosyal bir varlık olan insanla alakalı hemen her şey mevcuttur. Biz bu makalede bilmecelerde söz konusu edilen müzik aletleri üzerinde durduk. Tespit edebildiğimiz müzik aletlerinin bilmecelerde kullanımı örneklerle gösterilmiştir. Çalışmamızda bilmecelerde çeşit bakımından az sayıda müzik aletine yer verildiği görüldü. Bunun yanında bilmecelerde aynı müzik aletinin çok sayıda çeşitlemesinin kullanımı bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilmeceler, anonim, Türk kültürü, Halk edebiyatı, müzik, enstrüman.

A Musical Instrument The Answer of A Riddles

Abstract:

The riddles that are the common heritage of mankind are great treasures and sources of wealth. A culture without riddles is almost nonexistent. As an anonymous literary genre, they have been known for a long time by the Turks. One of the important reasons for its existence for many years is that is because used with other literary genres. In these cultural treasures, there is almost everything related to a person who is a social-being. In this article, it has been focused on the musical instruments that are mentioned in the riddles. The use of these musical instruments that can be identified was illustrated by examples. It was observed that there are fewer musical instruments in the study. Besides, there are many variations of the same musical instrument in the riddles.

Key words: Riddle, anonymous, Turkish culture, folk literature, musical, instrument.

Giriş:

Ülkemizde bilmeceler üzerinde en yetkin isimlerden biri olan İlhan Başgöz, dünyada bilmecesi olmayan çok az kültürün olduğunu söyler. (Başgöz, 1999: 4.) Bu konuda yapılan çalışmalar hocanın tespitini doğrular. (Başgöz, 1999: 4)

İnsanlık tarihi kadar eski olan bilmecelerin ortaya çıkışı üzerinde farklı teoriler vardır. Bunlardan biri de Hollandalı tarihçi Johan Huizignadır. Ona göre bilmecelerin kaynağı oyunlardır. İnsanın tabiatında yarışma, öne geçme duygusu vardır. Bu değişik şekillerde ortaya konur. Bilmecelerde bu yarışma usullerinden biridir. (Başgöz, 1999: 6)

XIV. yüzyıl Kıpçak Türklerinden (Kumanlar)'a ait Codex Cumanicus'ta bilmecelerinin bulunması bu anonim türün Türkler arasında çok eskiden bilindiğini göstermektedir. (Bekki, 2013: 337-347.) Türklerin canlı bir şekilde yaşattığı bilmeceler bugün de varlığını sürdürmektedir. Bilmecelerin varlığını sürdürmesinin belki de bir nedeni diğer edebiyat türleriyle birlikte kullanılmasının –mani, ninni, tekerleme, masal, fıkra, türkü, atasözü, şiir- doğallığından ve uyumundan kaynaklanmaktadır.

Biz bu yazımızda cevabı bir müzik aleti olan bilmeceler üzerinde duracağız. Aşağıda konu edindiğimiz cevabı müzik aletleri olan bilmeceler “İlhan Başgöz, Andreas Tietze, Türk Halkının Bilmeceleri” adlı eserinde yer almaktadır.

Elbette büyük bir hazine olan bilmeceler yukarıda da belirtildiği gibi insanlığın ortak mirasıdır. Özelde bize ait olan bilmecelerin dünyası, başlı başına bir zenginliktir. Neler yoktur ki bilmecelerde. Nesnelere, olaylar, insan uzuvları, hayvanlar, bitkiler, kavramlar ve konumuz olan müzik aletleri.

Basit bir enstrüman olan davul, Türklerin kullandığı en eski müzik aletlerindedir. Birçok kültürde de davulun farklı şekilleri ve kullanımları mevcuttur. Bizde davul denilince ilk olarak akla Ramazan gecelerinde manileri müzikle buluşturan Ramazan davulcuları ve davullu zurnalı düğünlerimiz gelir.

Bilmeceler atasözleri olarak veya atasözleri bilmeceler olarak kullanılabilir. Öyle durumlar vardır ki bazı insanlar işin iç yüzünü bilmeden o durumu yaşayan insanlara gıpta edebilir. Oysa belki de gıpta edilenlerin hali hiç de görüldüğü gibi değildir. Biz bu durumu anlatmak için “Davulun sesi uzaktan hoş gelir.” atasözünü kullanırız. Aşağıdaki bilmeceleri örneklemiştir.

Derisi kalın eşek derisi

Hoş gelir kulağa uzaktan sesi (Başgöz: 1999: 230)

Bu bilmecede sanki davula karşı bir istihza da vardır. Derisinin eşek derisi olması belki de bunu ima eder. Çünkü davul yapımında eşek derisi kullanılmaz. Belki bu kullanım eşeğin toplumumuzdaki algısından kaynaklanmaktadır.

Bilmecelerde söz sanatlarının kullanımı çok yaygındır. Özellikle teşbih, istiare, teşhis, mecazı

mürsel, mübalağa bu söz sanatlarından. Aşağıdaki bilmecede dağa benzetilen davul, yanına varılınca kav gibidir. Kav, çabuk tutuşan bir madde. Kav'ın bir diğer anlamı da yılanın değiştirdiği derisidir. (tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts)

Karşıdan baktım dağ gibi

Yanına vardım kav gibi (Başgöz, 1999: 230.)

Davul, bilmecelerde yediği dayakla da gündemdedir. Suçsuzdur ama yine de dayak yemekten kurulamaz.

Kabuğu var içi yok

Dayak yer suçu yok (Başgöz, 1999:230.)

Yine,

Kızdırır kızdırır döverler (Başgöz, 1999:230.)

bu bilmecelerin cevabı olan davula karşı içimizde çocuksu bir acıma duygusu oluşur.

Bilmecelerde nükte ögesi de (Aksan, 2005:185.) dikkatimizi çeker. Hem bilmecenin cevabını merak edip düşünürüz hem de yüzümüzde tatlı bir gülümseme meydana gelir.

Oğlunun adı Nail

Dayak yemeye mail

Entarisi deridir

Kulakları geridir (Başgöz, 1999: 230.)

Bilmecelerde açık uçlu soruların bulunmaması maniler ile bilmeceler arasında geçiş kolaylığı sağlar. (Başgöz, 1999: 20.) Cevabı bağlama olan aşağıdaki bilmece böyle bir geçişin örneğidir.

Uzun uzun urganlar

Ucu benim elimde

Bülbüller feryad eder

Ruhu benim elimde (Başgöz, 1999: 147)

İtalya'nın Venedik şehri kemanlarıyla ünlüdür. Cevabı keman olan aşağıdaki bilmece Venedik ipucuyla karşıdakine cevaplama kolaylığı sağlar.

Örükten kolu var

Venedik'ten gelir teli (Başgöz, 199:148.)

Bağlama, mandolin, keman, kemençe, gitar gibi müzik aletlerinde tel ayarı burgu adı verilen ve enstrümanın tellerinin sarılı olduğu küçük parçalarla yapılır. Kulağını burmak, hem ikaz etmek hem de sazın burgusunu bükerek düzen vermek anlamına gelir. (www.tdk.gov.tr) Aşağıdaki bilmece bu zengin çağrışımlarıyla kullanılmaktadır.

Çam ağacı oyarlar

İçine tinton koyarlar

Ağlama tintonum ağlama

Şimdi kulağını burarlar (Başgöz: 1999:148.)

Maniler anlam yakıştırmalarıyla bilmece olarak kullanılabilir. Aşağıdaki cevabı kaval olan bilmecede kullanılan söz kalıbı mani-bilmece ilişkisini göstermektedir.

Metel metel men iki

Gözleri var on iki

İnanmazsan say da bak

On ikidir on iki (Başgöz: 1999:394)

Halk edebiyatı türlerinde cinsellik farklı şekillerle anlatılır. Halkımız cinsellikle ilgili anlatıları gülünç bulmaktadır. Aslında cevabı utanılacak bir şey olmayan bilmecenin hiç alakası olmayan bir şekilde karşılığını alınca güleriz (Başgöz, 1999: 62). Aşağıda yine cevabı kaval olan bilmecede böyle bir durum söz konusudur.

Kuru girdi yaş çıktı

Ağlar gözlü baş çıktı (Başgöz, 1999:394.)

Gayda kamıştan yapılan iki düdüklü bir enstrümandır. Bu enstrüman Türkçe tulum, Rumca dankiyo, Latince tsimpona, Lazca guda olarak adlandırılır. Trakya, Bulgar, Makedonya ve İskoçyalıların milli çalgısıdır. (wikipedia.org/wiki/Gayda) Aşağıdaki bilmecenin cevabı iki düdüklü gaydadır.

Zerre zerre gan olur

Zerreler mercan olur

Ağızı bir dili iki

Neçeler hayran olur (Başgöz, 1990:288.)

Yine gayda çocuk metaforuyla başka bir bilmecede şu şekilde karşımıza çıkar.

Bir çocuğum var yere yatırdın mı diner kucağa aldın mı bağırır. (Başgöz, 1999:288.)

Tef, vurmali bir çalgı aletidir. Anadolu'nun farklı bölgelerinde "daire / dare" olarak adlandırılır. Kasnağın etrafındaki küçük ziller daireye çarparak ses çıkarır. (wikipedia.org/wiki/Def)

Metonimi (mecazı mürsel), bir niteliği ya da bir kendiliği (entity), o kendiliğin ya da onunla ilişkili bir kendiliğin ifadesidir. Metonimide parçanın bütün yerine kullanılması ya da bir kurumun o kurumu temsil edenler yerine kullanılması gibi farklı kullanımları vardır. Aşağıdaki cevabı tef olan bilmecede metoniminin güzel bir örneği vardır.

Kemeri tahtadır eğni eğri

Zil çalar kulakları çınlatır her yeri (Başgöz, 1999:609.)

Yukarıda bilmecelerdeki nükte ögesine dikkat çekmiştik. Aşağıdaki mani-bilmece geçişinin ör-

neğir bu nükte ögesinin işlenişi açısından dikkat çekicidir.

Bir oğlum var İsmail
O da tokata mail
Yüzü kalın deriden
Kulakları demirden (Başgöz, 1999: 609)

Sonuç:

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Çok zengin bir kültür hazinesine sahip olan halk edebiyatımız anonim edebiyatın bir türü olan bilmeceleri ile de göz kamaştıracak güzelliindedir. İnsanla ilgili hemen her şey bilmecelerin konusunu teşkil eder. Bizim bu yazımız çerçevesinde üzerinde durduğumuz cevabı müzik aletleri olan bilmeceler de bu zenginliklerdendir. Yazımızı cevabı yukarıdaki müzik aletlerinden biri olan bir bilmeceyle bitirmek istiyoruz. Bu bilmecenin cevabını da sizlere bırakıyoruz.

Ağız içinde dil
Haydi bunu bil (Başgöz, 1999:394.)

KAYNAKLAR:

Aksan, Doğan, Türkçenin Gücü, Bilgi yayınevi, Ankara 2005.

Başgöz, İlhan, Andreas Tietze, Türk Halkının Bilmeceleri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999.

Doç. Dr. Bekki, Salahaddin, Bilmeceler, Tabu ve Gizli Diller Üzerine, Muzaffer Akkuş Armağanı, Haz. Mücahit Akkuş ve Fatih Dinçer, Kömen Yayınları, Konya, 2013.

Cankara, Murat, Metafor Yaratma Eylemi Olarak Bilmeceler, Milli Folklor, Yıl 14, S. 55

tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama&kategori1...

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Gayda>

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Def>

SIRRIN İÇİNDE SİR

Yusuf'um kandil oldu kervan vardı Mısır'a,
Bu günahkâr bedenim şaşırmadı ki sırra,
Vuslata nail olan ruhlar erer huzura,
Sırrın içinde sır var dil sustu kelam coştı...

Konuşur şiir gibi kelimelerle aşılla dizilir,
Allah dediği zaman yanan kalpler ezilir,
Sılaya girdiğinde kokusundan sezilir,
Sırrın içinde sır var gönül aşılla tutuştu...

Yusuf'um sırra kadem, bir var bir yokmuş gibi,
Yaz gününde yağarmış hasret kalplere tipi,
Yakalasam tutulmaz şu kör kuyunun ipi,
Sırrın içinde sır var cahil fikirler şaştı...

KARACAKIZ: yalvarır her ezan çağrısında,
Yarasına tuz basar yar var kalp ağrısında,
Gönül yanar dil yanar gerçeğin doğrusunda,
Sırrın içinde sır var sırra erenler pişti...

KARACAKIZ (Elif AKTAN)

İMAN

İnsan şu kâinata en güzel bir cihandır
Ona güzellik veren ulu kuvvet imandır
Eğer iman omazsa, insan, iğrenç bir leştir
İşte iman o leşe hayat veren güneştir.
İman verir insana, insanı özelliği
İman verir insana ilahî güzelliği.
İmanlı olan kişi Rsahman'ın emrindedir.
İmansız olan kişi şeytanın emrindedir.
İmanlı Hakk'a aşıkâdetle melektir.
İmansız Hakk'a asi alçak nankör köpektir.
İmansız yürekler ki nasırlaşır, taşlaşır.
İmansız bir insanlık gittikçe hayvanlaşır.
Her nereye bakarsan, imandan işaret var
Her zerrede, damlada akıl almaz hikmet var.
En küçük zerreden ulu yıldızla kadar,
Âlemdaki herşeyde, imanın ışığı var.
İman bize Allah'ın en büyük ihsanıdır.
İnanmak, insanlığın en yüce bir şanıdır.
İmandır ki insanı gaffletten uyandırır,
Ölüyü canlandırır, diriye şahlandırır.
Mânâya mânâ katan, ulu mânâ imandır,
İmanlı olan millet, her bakımdan yamandır.
Türk, beşbin yıldan beri, Tanrı'ya Hakk'a taptı,
ATEŞOĞLU bu millet imanını ölkü yaptı.

Mehmet ATEŞOĞLU

Dünya tarihi şahit olarak gösteriyor ki: En büyük dâhi / deha sahibi, son derece zeki ve anlayışlı kimse: Bir veya iki hissin ve seciye / huy, tabiat ve karakterin, istidat ve yeteneğin inkişafını / ortaya çıkarıp gelişmesini sağlayandır. Onları uyarmakta, onları harekete geçirmekte muvaffak ve başarılı olandır. Zira uyuyan bir his; ikaz edilip uyarılmazsa, tüm gayretler boşa gider. Başarı olsa bile geçici olur. İşte en büyük dâhi bile, ancak bir veya iki hissin ikaz ve uyarılmasında başarılı olabilir. Bu cümleden olarak: Hürriyet, Hamiyet / millî onur, haysiyet ve Muhabbet / sevgi hislerini örnek olarak verebiliriz.

Bu noktaya dayanarak deriz ki: Ceziretü'l-Arap / Arap Yarımadası gibi geniş sahra ve çöllerde yaşayan Bedeviler / Çöl Araplarının gizli, saklı, uyuyan ve örtülü; yüksek hissiyat ve hisleri binlercedir. Onları birden inkişaf ettirip geliştirmek. Birden ikaz edip uyarmak. Birden feveran ve galeyana getirip harekete geçirmek. Ancak, hakikat güneşinin ıslık ıslık parlayan ışıklarına ait bir hassa ve özellikten başka bir şey değildir.

İşte Arap Yarımadası...İnsanlığın 14 asırlık terakki ve ilerlemesinden sonra, en mükemmel feylesoflardan 100 tanesini oraya gönderelim. Orada 100 sene çalışsınlar. Acaba, o Zât'ın yani Hz. Muhammed'in o zamana nispetle yaptığının, bu zamana nispetle 100'de 1'ini olsun yapabilirler mi?

Kim muvaffakiyet ve başarı isterse, yaratılış kanunları denen hilkat ve fitrat yasaları ile aşinalık etmesi, onlarla tanışık olması, onlarla arasında dostluk kurması gerekmektedir.

Yoksa, fitrat / yaratılış denen tabiat, fizik, kimya, matematik ve bunlar gibi kanunlara aykırı hareket ettiği takdirde; başarısız olacağı kesin ve muhakkaktır.

Çünkü Allah'ın kâinatta yürüttüğü genel ve tabii akışa aykırı usûl ve metotlara tâbi olmak; tabiat kanunları dediğimiz İlâhî düstur ve prensiplere zıt harekette bulunmak; insanı varlık âleminden yokluk ve hiçlik âlemlerine atmakla eş anlamlıdır. Çünkü "Kem âletle kemalât olmaz." / "Bozuk âletle düzgün bir şey yapılamaz." Müsbet olmayan usûl ve metodlarla, müsbet ve olumlu netice alınmaz. Dâvâ ve amacı, doğru ve düzgün olsa bile. İşte bundan dolayı, hayretle anlarsın ki, hilkat ve yaratılışta geçerli olan dakik,

ince ve derin kanunlar; mikroskopla bile görülemez.

Şeriat'ın / İlâhî Yol'un gerçekleri yâni İlâhî fizik kanunları; ne derece riayet edilmesi ve ne kadar uyulması icap eden hayatî kanunlardır. Bilinmeleri gerekir. Onlarla münasebet ve ilgiyi; onların hâl diliyle istedikleri şekilde devam ettirmek. Varlıklarının zaruretini idrâk etmek. Onları anlamak. Onları uygun şekilde tatbik etmenin zaruretine, samimiyetle inanmak lâzımdır.

Evet, şu uzun asırlarda, şu büyük çarpışma ve çatışmalar içinde bile, hakikatlerinin muhafaza edilip korunması. Hattâ daha ziyade inkişaf ve gelişmelere mazhar olması gösteriyor ki, Resul-i Ekrem'in bıraktığı meslek ve yol; hiçbir zaman mahvolmayan, yok olmayan, yok olması dahi düşünilemeyen, bir hak üzerine müesses ve kuruludur.

Haşimî olan Hz. Muhammed ümmîdir. Görünüşte güçsüz ve kuvvetsizdir. Hâkimiyeti yoktur. Saltanat peşinde değildir. Fakat her hâl ve şartlarda, gayet hatırlı ve tehlikeli yerlerde bile, kendini tam bir itimat ve güven içinde hissetmiş. İşte bu hâliyle nice teşebbüs ve girişimlerde bulunmuştur. Nitekim fikirlere galebe etmiş, üstün gelmiş. Kendisini sevdirmesini bilmiş. Tabiatlara hâkim olmuş. Değişmez, katı ve alışılmış olan kötü, yanlış ve bâtıl âdetleri kökünden silip atmış. Vahşî âdet ve huyları temelinden yıkmış. Onların yerine yüksek ahlâkî yerleştirmiş. Gayet sağlam esaslar ile, et ve kanlarına işlemiş şekilde, güzel ahlâkî tesis etmiş. İçinde bulunduğu vahşet ortamının insanlarında var olan kalp katılığını gidermiş. İnce hisleri heyecana getirmiştir.

Kısaca demek lâzımsa yüksek hisleri uyandırmış, içlerindeki insanlık cevherini ortaya koymuş. Aynı zamanda onları medeniyetin en üst derecesine yükseltmiş. Hem de kısa bir zamanda. Onlara mesûd ve bahtiyar olmanın mutluluğunu tattırmış. Şark / Doğu ve Garb / Batı'da üstelik çok kısa bir zamanda büyük bir devleti gün ışığına çıkarmış. Cevval bir ateş, her tarafı nurlandıran bir ışık, ya da Hz. Musa'nın âsası gibi, diğer devletleri bünyesine katmıştır.

Böylece basîret gözü kör olmayanlara; sıdk ve nübüvvetini yâni peygamberliğini göstermiş. Hak ile nasıl bir bağlılık içinde olduğunu da, dost ve düşmana apaçık bir şekilde sunmasını bilmiştir.